

**"Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі аумақтық даму стратегиясы туралы"
Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы**

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 7 шілдедегі N 641 Қаулысы

Қазақстан Республикасының Үкіметі **ҚАУЛЫ ЕТЕДІ** :

"Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі аумақтық даму стратегиясы туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы Қазақстан Республикасы Президентінің қарауына енгізілсін.

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы н ы ң

Премьер-Министрі

**Қазақстан Республикасы Президентінің
Жарлығы**

**Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі
аумақтық даму стратегиясы туралы**

Елдің орнықты дамуын және халықтың қолайлы тыныс-тіршілігін қамтамасыз ету мақсатында **Қ А У Л Ы Е Т Е М І Н :**

1. Қоса беріліп отырған Қазақстан Республикасының 2015 жылғы дейінгі аумақтық даму стратегиясы (бұдан әрі - Стратегия) бекітілсін.

2. Қазақстан Республикасының Үкіметі:

1) бір ай мерзімде Стратегияны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлесін және бекітсін ;

2) жыл сайын 30 қаңтарға қарай Мемлекет басшысына Стратегияның орындалу барысы туралы ақпарат берсін ;

3) осы Жарлықтан туындайтын өзге шараларды қабылдасын.

3. Осы Жарлықтың орындалуын бақылау Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігіне жүктелсін .

4. Осы Жарлық қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізілді.

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы н ы ң

Президенті

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы

П р е з и д е н т і н і ң

2006

жылғы

"__"_____

№__

Жарлығымен

бекітілген

Қазақстан Республикасының 2015 жылғы дейінгі аумақтық даму стратегиясы

Астана қаласы, 2006 ж.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауларынан:

"Қазақстан бүгін Еуропа мен Азия арасындағы коммуникациялар легінің түйіскен тұсында тұр. Біздің міндет - осынау бірегей геосаяси жағдайымызды өз еліміз бен халықаралық қоғамдастықтың мүддесі үшін ұтымды пайдалану."

"Бүгінгі таңда тұтас алғанда еліміздегі экономикалық жаңарудың "локомотиві" болуға қабілетті дамыған өңірлік орталықтардың экономикалық қызметін жандандыруға, сондай-ақ өңірлердің ұтымды экономикалық мамандануын қалыптастыруға бағытталған осы заманғы жаңа аумақтық даму стратегиясы қажет."

Мазмұны

К і р і с п е

1. Ағымдағы жағдайды талдау
2. Стратегияның мақсаты мен басымдықтары
3. Стратегияны іске асырудың негізгі бағыттағы
 - 3.1. Елдің өңірлік және әлемдік экономикаға ұстанымдануы
 - 3.2. Елді және таратып орналастыру жүйесін аумақтық ұйымдастыру перспективалары
 - 3.2.1. Өсу полюстерін қалыптастыру
 - 3.2.1.1. Жалпыұлттық және Орталық Азия деңгейіндегі көшбасшы қалалармен өңірлерді қалыптастыру
 - 3.2.1.2. Тірек қалаларды дамыту
 - 3.2.2. Басқа басымды аумақтарды дамыту
 - 3.2.2.1. Шекара маңындағы аумақтарды дамыту
 - 3.2.2.2. Ауылдық аумақтарды дамыту
 - 3.2.2.3. Қолайсыз аумақтардың проблемаларын шешу
 - 3.2.3. Таратып орналастыру жүйесі және аумақтардың құрылымы
- 3.3. Аумақтарды экономикалық ұйымдастыру
 - 3.3.1. Аумақтардың ресурстық әлеуетін ұтымды пайдалану

- 3.3.2. Еңбекті республикалық, өңірлік және халықаралық бөлуде аумақтарды бәсекеге қабілетті экономикалық мамандандыру
 - 3.3.3. Аумақтық дамуды инфрақұрылымдық қамтамасыз ету
 - 3.3.3.1. Инновациялық инфрақұрылым
 - 3.3.3.2. Көлік-коммуникациялық инфрақұрылым
 - 3.3.3.3. Тіршілікті қамтамасыз ететін инфрақұрылым
 - 3.3.3.4. Су шаруашылығы инфрақұрылымы
 - 3.3.3.5. Әлеуметтік инфрақұрылым
 - 3.3.3.6. Туристік-рекреациялық инфрақұрылым
 - 3.4. Аумақтардың экологиялық жай-күйін жақсарту
 - 3.5. Аумақтық дамуды институционалдық қамтамасыз ету
 - 3.5.1. Аумақтық дамуды жоспарлау жүйесін жетілдіру
 - 3.5.2. Инфрақұрылымды дамытуды реттеу тетіктерін жетілдіру
 - 3.5.3. Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысын жетілдіру
4. Күтілетін нәтижелер

К і р і с п е

Тәуелсіздік алғанға дейін Қазақстанның аумақтық дамуы бұрынғы КСРО-ның біртұтас халық шаруашылығы кешенінің шеңберінде айқындалды және орталықтандырылған директивті жоспарлау негізінде жүзеге асырылды.

Нарықтық экономиканың жұмыс істеу жағдайында экономикалық әлеует дамыту мен орналастыру және халықты таратып орналастыру мәселелері негізінен нарықтық тетіктер арқылы айқындалады.

Сонымен қатар, мемлекет елдің орнықты экономикалық дамуы, халықтың қолайлы тыныс-тіршілігі және бар ресурстық әлеуетті ұтымды пайдалану үшін жүйелі жағдайды қамтамасыз етуі тиіс.

Тиісінше мемлекеттің аумақтық даму процестерін реттеудегі міндеттері өзгеруге тиіс.

Қазіргі кезеңде мемлекет міндеттері экономика және еңбек ресурстарын экономикалық жағынан перспективалы аудандарға және тыныс-тіршілік үшін қолайлы табиғи-климаттық аймақтарға шоғырландыруды ынталандыруға, нарық субъектілерінің экономикалық белсенділігін өсіру үшін жағдай жасауға және әлемдік шаруашылық жүйесіне үйлесімді кіріктірілген біртұтас ішкі экономикалық кеңістікті қалыптастыруға келіп тіреледі.

Жоғарыда көрсетілген міндеттерді іске асыру елді дамытудың геоэкономикалық және геосаяси факторларын ескеруге тиіс. Жаһандану және халықаралық бәсекелестіктің күшеюі елдің әлемдік нарықтарға ұстанымдануының тиімді стратегиясын тұжырымдауды талап етеді.

Өңірлер мен ірі қалалар бәсекелік стратегияны тұжырымдаумен және ұлттықтан гөрі неғұрлым кең өңірлік және әлемдік еңбек бөлінісі жүйесінен орын іздеумен

Осы Стратегия экономикалық кеңістікті және халықты таратып орналастыруды қалыптастыруды, кластерлерді қалыптастырумен өзара байланыстыра отырып, аумақтарды инфрақұрылымдық қамтамасыз етуді қоса алғанда, елдің аумақтық дамуының стратегиялық бағыттарын айқындайды және тиісті мемлекеттік, салалық және өңірлік бағдарламаларды әзірлеудің немесе түзетудің негізіне айналады.

Бұдан басқа, бұл құжат республикалық, өңіраралық және облыстық маңызы бар өндірістік, энергетикалық, инженерлік, көлік-коммуникациялық және әлеуметтік инфрақұрылымдарды үйлестіре дамытуға бағытталған мемлекеттік инвестициялардың ұлттық компаниялардың қаражатын қоса алғанда) негізгі бағыттарын айқындайды.

Стратегияда белгіленген іс-қимылы өздерінің ағымдағы жоспарлары мен ұзақ мерзімді даму стратегияларын әзірлеу және іске асыру кезінде кәсіпкерлік сектор, оның ішінде сыртқы инвесторлар үшін бағдар болуға тиіс.

1. Ағымдағы жағдайды талдау

Негізінен кеңестік кезеңнің өзінде қалыптасқан елдің экономикалық әлеуетін орналастыру экономика құрылымының бұзылуы, ішкі экономикалық кеңістіктің сақталып отырған ыдырауы салдарынан оны дербес экономикалық жүйе ретінде дамыту орнықтылығының қазіргі заманғы қажетті талаптарына жауап бермейді.

Қазақстанның әлемдік шаруашылық жүйесіне белсенді кіруі Қазақстанның әлемдік және өңірлік еңбек бөлінісіндегі тар мамандануымен, негізгі әлемдік тауар нарықтарынан алыстығымен тежеліп отыр, бұл тұтастай елдің де және оның жекелеген өңірлерінің де сыртқы нарықтарға ұстанымдануын қамтамасыз ететін көлік-коммуникациялық инфрақұрылымның дамымауымен шиеленісе түседі.

Экономиканы нарық жағдайында дамыту елдің жекелеген аумақтық-шаруашылық жүйелерінің бәсекелік артықшылықтарын да, сол сияқты нарыққа бейімделудің әрқилы мүмкіндіктеріне байланысты олардың кемшіліктерін де анықтап берді. Бұл жекелеген өңірлерде өндірістің біршама құлдырауына және тоқтап қалуына, күйзеліске ұшыраған аудандар мен елді мекендердің пайда болуына алып келді. Нәтижесінде өңірлік теңсіздіктер тереңдеді және табиғи көші-қон ағымына қарамастан, ел халқының бір бөлігі экономикалық перспективалы емес аумақтарда тұрады.

Бұрын қалыптасқан таратып орналастыру жүйесі өз тиімділігін жоғалтты және қазіргі уақытта қалыптасып жатқан елдің кеңістікті экономикалық ұйымдасуына сай келмейді. Бұрын минералдық-шикізат кен орындарының базасында салынған жекелеген шағын қалалар, кенттер, сондай-ақ қалыпты өмір сүру үшін жарамсыз аумақтардағы және даму орталықтарынан шалғайдағы ауылдар перспективасыз болып қ а л д ы .

60 шағын қаланың 10-ы күйзеліске ұшырағандар санатына жатқызылды. Әлеуметтік-экономикалық даму әлеуеті бойынша 7512 ауылдық елді мекеннің (АЕМ) 1204-інің (халық саны 1,8 млн. адам) жоғары, 5625 АЕМ-нің (5,2 млн. адам) - орташа

595 АЕМ-нің (189,9 млн. адам) төмен даму әлеуеті бар және 88 АЕМ-нің тұрғындары жоқ.

Аумақтық дамуды басқару жүйесі орталық және жергілікті атқарушы органдардың өзара келісілген іс-қимылын қамтамасыз етпейді. Аумақтық жоспарлау мәселелерін әртүрлі ведомстволар реттейді және тұтастай алғанда, орталық деңгейде тиімсіз үйлестіріледі. Елді кеңістікті ұйымдастырудың өңірлік жобалаумен, аса маңызды табиғи ресурстарды пайдаланудың және инфрақұрылымның салалық схемаларымен өзара байланыстырылған моделі қалыптаспаған.

Аралас әкімшілік-аумақтық бірліктердің (облыстардың, аудандардың, қалалар мен ауылдардың) мүдделерін, трансөңірлік процестерді үйлестіру құралдары (тетіктері) жоқ.

Қазіргі уақытта елдің аумақтық дамуындағы ахуалды былай сипаттауға болады.

К ү ш т і ж а қ т а р ы

Елдің Еуразия материгінде, екі континенттің - Еуропа мен Азияның қиылысында қолайлы географиялық орналасуы. Қазақстан әлемнің аса ірі елдері - Ресей Федерациясы мен жылдам өсіп келе жатқан Қытайдың арасында, Орталық Азия мемлекеттерімен, сондай-ақ Таяу Шығыс пен Оңтүстік Азия өңірлерімен көршілес орналасқан.

Шекара маңындағы өңірлердің басым болуы. Қазақстанның 14 облысының 12-сі шекара маңында. Дамыған және серпінді дамып келе жатқан елдердің тәжірибесі шекара маңындағы өңірлер осы мемлекеттердің өсу аймақтарына айналғанын көрсетті. Шекара маңындағы өңірлер экономикалық белсенділік орталықтары болып табылады және бүкіл елдің әлемдік экономикалық жүйеге ойдағыдай кірігуіне ықпал етеді.

Ауқымды жер ресурстары және табиғи-климаттық ерекшеліктердің әралуандылығы алуан түрлі аграрлық өнім өндіруге мүмкіндік береді. Республиканың аумағы он табиғи-ауыл шаруашылығы аймағын қамтиды, ауыл шаруашылығы алқаптарының үлесі - 82 % (1, 2, 3 - қосымшалар).

Ішкі қажеттіліктерді қамтамасыз етуге де, сол сияқты елдің өсіп келе жатқан экспорттық мүмкіндіктерін іске асыруға да мүмкіндік беретін әралуан және бай минералдық-шикізат базасы. Уранның, қорғасынның, мырыштың, мыстың, мұнайдың, көмірдің, хромның, темірдің, марганецтің, қалайының, алтынның, фосфориттердің, бор мен калий тұзының барланған қорлары жағынан Қазақстан әлем елдерінің алғашқы оңдығына кіреді.

Елдің өндірістік әлеуеті: өнеркәсіп пен аграрлық өндірістің көп салалы құрылымы, тиісті өндірістік қуаттардың болуы. Өнеркәсіптің дамыған базалық салалары - отын-энергетика және тау-кен-металлургия кешендері.

Елдің бүкіл аумағын қамтып жатқан көлік-коммуникациялық инфрақұрылым желісінің болуы. Темір жолдың және автомобиль жолдарының желісі шектес елдерге шыға отырып, барлық өңірлер арасында тасымалдарды жүзеге асыруға мүмкіндік

береді. Қазақстандық автомобиль жолдары мен темір жол халықаралық көлік дәліздерінің құрамына енгізілген. Ақтау теңіз портын "ТРАСЕКА" және " Солтүстік-Оңтүстік" халықаралық көлік дәліздерінің құрамындағы мультимодальдық көлік торабы ретінде пайдалану мүмкіндігі бар. Елде 21 әуежай (22-нің ішінен) жұмыс істейді, оның 14-іне халықаралық рейстерге қызмет көрсетуге рұқсат етілген. Елдің барлық өңірлерін талшықты-оптикалық байланыс желілерімен байланыстыратын ұлттық ақпараттық супермагистральдың құрылысы аяқталып келеді.

Инновациялық-білім беру әлеуеті: кейіннен білім беру-инновация кешендерін қалыптастыру базасы ретінде университеттердің, ірі жоғары оқу орындарының және мамандандырылған ғылыми-зерттеу орталықтарының болуы.

Бірегей рекреациялық ресурстар: табиғи кешендер және олардың құрамдауыштары, мәдени-тарихи ескерткіштер мен сәулет объектілері.

Демографиялық оң серпін және еңбек ресурстары резервінің болуы. Соңғы жылдары халықтың табиғи өсімінің ұлғаюы. Еңбек ресурстарының резерві ретінде ел ішінде жұмыс күші артық өңірлердің болуы. Демографиялық резерв ретінде көршілес мемлекеттердің шекара маңындағы өңірлерінде қазақ диаспорасының болуы.

Ә л с і з ж а қ т а р ы

Негізгі әлемдік тауар нарықтарынан алшақтық. Теңіз (мұхит) қатынас жолдарына т і к е л е й ш ы ғ у д ы ң б о л м а у ы .

Әлемдік және өңірлік еңбек бөлінісінде елдің тар мамандануы және көптеген өңірлердің біржақты бейіні, құрылымның бұзылуы және экономиканың сақталып отырған ыдырауы. Экономикада экспорттық шикізатқа бағдарланған оқшауланған секторлары және қалған бәсекеге қабілеті төмен, салалық сол сияқты аумақтық бөліністе өзара әлсіз байланысқан экономикасы бар биополярлық құрылым қалыптасты .

Өнімділікті төмендететін және аграрлық өндірістің тәуекелділігін ұлғайтатын факторлардың болуы. Егістік сапасының салыстырмалы төмен болуы.

Егістік бонитетінің (құнарлылықтың салыстырмалы деңгейін көрсететін) 50 бірліктен асатын балы 23,2 млн. гектар егістіктің тек 4,2 млн. гектарына қатысты. Ауыл шаруашылығы алқаптарының 30,8 млн. гектары (14,8 %) су және жел эрозиясына ұшыраған (4-қосымша). Өнімділігі аз жайылымдардың басым болуы.

Елдің жекелеген өңірлерінде су ресурстарының тапшылығы. Ел өңірлерінің басым бөлігі құрғақ аймақта орналасқан және сумен қамтамасыз етуде қиындық шегіп отыр (5 -қосымша). Жерүсті суларының тек 56 %-ы ғана Қазақстан аумағында қалыптасады, ал қалғаны сырттан келеді, бұл республиканың кейбір өңірлерінің шекаралас мемлекеттердің су ресурстарына тәуелділігін күшейтеді.

Минералдық-шикізат ресурстарының әрқелкі бөлінуі. Әлеуетті бай қорлардың аз игерілген және жұмыс істеп тұрған өндіруші кәсіпорындардан шалғайдағы аудандарда ш о ғ ы р л а н у ы .

Электр энергиясы бір өңірлерде артық болған кезде басқа өңірлерде тапшы болуы. Елдің солтүстік және шығыс өңірлері электр энергиясын шамадан тыс шығарады, ал оңтүстік және батыс өңірлерге ол елдің басқа өңірлерінен немесе таяу орналасқан елдерден (Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан) импортталады.

Ел экономикасының осы заманғы қажеттіліктеріне сай келмейтін көлік желісі. Көлік инфрақұрылымының қанағаттанғысыз техникалық жай-күйі. Республиканың негізінен кеңестік уақытта қалыптасқан көлік жүйесі қазіргі жағдайда республиканың халықаралық еңбек бөлінісі жүйесіне толық қосылуын тежеп отыр. Елдің темір және автомобиль жолдары өткізу қабілетінің төмендігімен сипатталады. Қарқынды тозу мен бұзылудың салдарынан жалпы пайдаланудағы автомобиль жолдары желісінің шамамен 30 %-ы күрделі жөндеуді талап етеді, 75 %-ы беріктік пен тегістіктің қолданыстағы нормативтеріне сай емес.

Тыныс-тіршілікті қамтамасыз ететін инфрақұрылымның тозуының жоғарылығы. Елдің шағын қалалары мен ауылдық аудандарындағы инфрақұрылым желісінің нашар дамуы. ЖЭО-ның негізгі құралдарының табиғи тозуы 40-60 % көлеміне жетті, бұл иеліктегі электр және жылу қуаттарын шектеуге әкеп соқты. 2010 жылға қарай ЖЭО турбиналарының 50 %-ы өзінің белгіленген қуаттарының парктік ресурсын бітіреді. Елді мекендердің энергия желілері мен су құбыры-кәріз желілерінің айтарлықтай тозуы. Ел халқының 1,7 %-ы әкелінетін сумен жабдықталады, 25 %-ы жеткізудің қиындығына байланысты алдын ала тазартылмаған ашық көздерден су ішеді.

Су шаруашылығы инфрақұрылымының қанағаттанғысыз жай-күйі. Бөгеттердің, су тораптарының және өзге құрылыстардың нашар техникалық жай-күйі.

Әлеуметтік инфрақұрылым объектілері желісінің жеткіліксіз даму деңгейі. Ел өңірлері әлеуметтік инфрақұрылым объектілерімен әрқелкі қамтамасыз етілген. Шалғайдағы ауылдық елді мекендерде әлеуметтік инфрақұрылым объектілеріне қол жетімділік жоқ немесе қиын. Ірі қалалар мен халықтың табиғи және миграциялық өсім қарқыны жоғары өңірлерде әлеуметтік инфрақұрылымның даму қарқыны артта қалған.

Рекреациялық инфрақұрылымның дамымауы. Рекреациялық инфрақұрылым объектілерінің көпшілігі кеңестік уақытта салынған, өте тозған және халықаралық стандарттарға сай емес.

Елдің бүкіл аумағында экологиялық ахуалдың нашарлауы. Әуе бассейнінің ластануы, су ресурстарының таусылуы және ластануы, "тарихи" ластану өнеркәсіптік және тұрмыстық қалдықтар, жердің шөлейттенуі және тозуы, биологиялық әралуандылықтың бұзылуы, радиоактивті ластанулар өңірлердегі қоршаған ортаның басты проблемалары болып қалып отыр (6, 7-қосымшалар).

Елдің әкімшілік-аумақтық құрылымының осы заманғы талаптарға сай болмауы. Нарықтар мен елді мекендер жүйелерінің шекарасы өңірлердің әкімшілік шекарасына әркез сәйкес келе бермейді. Бұдан басқа облыстық (11 қала) және аудандық (10 қала) маңызы бар кейбір қалалар өз мәртебесіне сай емес (8-қосымша). Мысалы, Ақтөбе

облысының Жем, Темір сияқты аудандық маңызы бар қалаларының халық саны 2,5 мың адамнан, ал Қызылорда облысының Қазалы, Ақмола облысының Степняк сияқты қалаларының халық саны 6 мыңнан аспайды. Бұрын құрамына селолық округтер енгізілген қалалардың шекарасы реттелмеген.

М ү м к і н д і к т е р

Осы заманғы даму үрдістері елдің континентішілік жағдайының "түзелмейтін" стереотипін жоққа шығарады.

Қазақстанның және оның одан әрі аумақтық дамуының перспективалары дәстүрлі бәсекелік артықшылықтарды пайдаланумен қатар, елдің әлемдегі ұстанымдануының жаңа парадигмасын тұжырымдай отырып, оның географиялық жағдайын барынша пайдалану стратегиясын іске асыруға тікелей байланысты болуға тиіс.

Қазақстанның экономикалық жаһандану процесіне қосылуы бастапқы кезеңде шикізат ресурстарын негізгі жеткізушілердің бірінің функцияларын іске асыра отырып, уақыт өте әлемдік экономикалық ықпалдастық процесінің белсенді қатысушысына айналуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Орталық Азия өңіріндегі басты елге, өңірішілік экономикалық байланыстарды ықпалдастырушыға, капитал мен инвестицияларды тартудың, Орталық Азия нарығына бағдарланған өңірлік өндірістерді немесе аса ірі әлемдік компаниялардың филиалдарын орналастырудың, халықаралық деңгейдегі қызметтердің орталығына айналуы мүмкін.

Перспективада Қазақстан маңызды байланыстырушы буынның, Еуропа, Азия - Тынық мұхиты және Оңтүстік Азия экономикалық жүйелерінің өзара іс-қимылының трансконтинентальдық экономикалық көпірінің функцияларын да орындай алады.

Серпінді дамып келе жатқан ірі қалалардың базасында тауар, қаржы, технологиялық және мәдени алмасулардың еуразиялық жүйесінде өзіне елдегі экономикалық белсенділікті шоғырландыратын аса маңызды тораптарды қалыптастыру мүмкіндігі бар.

Трансконтинентальдық және басқа халықаралық магистральдарды одан әрі дамыту ішкі экономикалық ықпалдастықты күшейтуге ықпал етуі, жаңа минералдық-шикізат ресурстарын игеруді, тасымалданатын жүктерді өңдеу жөнінде өндірістер құруды, көлік жолдарын салуды және оның жұмыс істеуін қамтамасыз етуді қоса алғанда, өңірлер экономикасының дамуына әсер етуі мүмкін.

Құрғақтағы маңызды сыртқы шекара және шекаралас мемлекеттермен көлік-коммуникациялық байланыстың жеткілікті дамуы шекара маңындағы өңірлердің экономикаларын көршілес мемлекеттердің сыйымдылығы жоғары өткізу нарықтарына бағдарлайды.

Негізгі халықаралық транзиттік дәліздерден шалғай орналасқан шекара маңындағы өңірлер үшін көршілес елдермен сыртқы экономикалық байланысты дамыту олардың негізгі әлемдік нарықтардан шалғайлығын өтейтін болады.

Шекара маңындағы ірі қалалардың және ел аумақтарының серпінді дамуы оларға шекаралас елдерден (Қырғызстан, Өзбекстан, Ресей Федерациясы) ресурстар мен жұмысқа қабілетті халықтың көші-қон ағынын тартуға ықпал етеді, бұл елдің демографиялық және экономикалық әлеуетіне оң әсерін тигізеді. Серпінді дамып келе жатқан қалалардың айналасынан мегаполистер мен агломерациялар құру жоғары ұйымдастырылған урбанистік өмір сүру аймағын құруға мүмкіндік береді.

Қауіптер (Шектеулер)

Мыналар елдің орнықты аумақтық дамуына кедергі болатын факторларға айналуы мүмкін:

өңірлік және әлемдік еңбек бөлінісінде елдің тар, негізінен шикізаттық мамандануының, транзиттік тәуелділігі мен экономикалық оқшаулануының нығаюы, тиісінше - елдің даму енjarлығы мен экономикалық артта қалудың консервациялануы;

бәсекеге қабілеттіліктің төмендігінің және өнеркәсіптің дәстүрлі салаларындағы өндірістің тоқтап қалуының салдарынан біраз аумақтардың индустрияланбауы; біріктіруші көлік-коммуникациялық желінің дамуына өңірлік аумақтық-шаруашылық жүйелері үшін сыртқы тартылыстың әртүрлі бағытталуына (көптеген инфрақұрылымдық жобалар транзиттік экономиканы қамтамасыз етуге анағұрлым бағдарланған және елдің байланысуын қамтамасыз етпейді) байланысты елдің экономикалық кеңістігінің ыдырау ықтималдығы;

кең ауқымды трансевразиялық сауда-экономикалық және көлік-коммуникациялық дәліздерді қалыптастыру бойынша өңірдің шекаралас мемлекеттері тарапынан болатын бәсекелестік;

елде халықаралық ықпалдастықтың өңірлік орталық қалаларын қалыптастыру бойынша көршілес мемлекеттердің ірі қалалары тарапынан болатын бәсекелестік;

елдің шекара маңындағы өңірлерінде көршілес мемлекеттердің экономикалары үстемдігінің күшеюі;

ауыл тұрғындарының қалаға ағылуының күшеюі және біраз ауылдық аумақтардың ықтимал депопуляциясы;

демографиялық қысымның күшеюі және елдің шекара маңындағы өңірлеріне көршілес мемлекеттерден санкцияланбаған көші-қон;

экологиялық ахуалдың нашарлауы, табиғатқа антропогендік әсердің күшеюі салдарынан өмір сүру ортасының тозуы және соның нәтижесінде өмір сүруге және шаруашылық қызметке қолайлы аумақтардың азаюы.

2. Стратегияның мақсаты мен басымдықтары

Мақсаты. Өңірлік және әлемдік экономикада бәсекеге қабілетті мамандандуды қалыптастыру, экономикалық әлеуетті және халықты таратып орналастыруды ұтымды кеңістікті ұйымдастыру негізінде елдің орнықты дамуын және халықтың қолайлы тыныс-тіршілігін қамтамасыз ету.

Аумақтық даму басымдықтары

Елдегі экономикалық белсенділікті өзіне шоғырландыратын және елдің қалған бүкіл аумағы үшін "локомотив" рөлін атқаратын "басып оза өсу аймақтарын" (өсу полюстерін) қалыптастыру.

Орталық Азиядағы сауда-экономикалық және сервистік-технологиялық орталық ретінде Қазақстанның экономикалық кеңістігін әлемдік шаруашылық жүйесіне кіріктіру.

Ел аумағының ұтымды игерілуімен үйлестіре отырып, экономикалық және еңбек ресурстарын экономикалық жағынан перспективалы және тыныс-тіршілік үшін қолайлы аудандарға шоғырландыру.

Кластерлік даму, өзін-өзі ұйымдастыру және ішкі ресурстарды жұмылдыру тетіктерін енгізу жолымен өңірлердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

3. Стратегияны іске асырудың негізгі бағыттары

Алға қойылған елді орнықты және серпінді дамытуды қамтамасыз ету мақсатына қол жеткізу өңірлік және әлемдік экономикада ел мен оның өңірлерінің бәсекеге қабілетті мамандануын, елдің экономикалық әлеуетін және халықты таратып орналастыруды ұтымды кеңістікті ұйымдастыруды қалыптастыру жөніндегі өзара байланысты міндеттерді тиімді іске асыруға және соның негізінде ел аумақтарының теңгерімді әлеуметтік-экономикалық жұмыс істеуіне тәуелді.

Осы Стратегияны іске асыру бағыттары көбінесе елдің аумақтық даму аспектілерін қамтиды.

Сонымен қатар, елдің орта мерзімді даму жоспарларында және мемлекеттің басқа да бағдарламалық құжаттарында көзделген шараларды өзара байланыстыру шеңберінде макроэкономикалық реттеу мен қаржы секторын дамыту, қолайлы іскери және инвестициялық климатты құру, өндірістің адами капитал, ғылыми-техникалық әлеует және басқаларда бағыттар сияқты факторларын тұтастай дамыту мәселелері бойынша жалпы үйлестіру жүзеге асырылады.

3.1. Елдің өңірлік және әлемдік экономикада ұстанымдануы

Міндеттері. Елдің өңірлік және әлемдік экономикада ұстанымдануының тиімді стратегиясын тұжырымдау және іске асыру негізінде елдің және оның аумақтарының орнықты дамуын қамтамасыз ету.

Әлемдік экономиканың жаһандануы және әлемдік нарықтардағы қызу бәсекелік күрес, ішкі нарық сыйымдылығының аз болуы жағдайында Қазақстан мен оның аумақтарының одан әрі даму перспективалары Орталық Азия өңірінде елдің әлемдік нарықтарға шикізат ресурстарын ірі экспорттаушы және транзиттік аумақ ретінде ғана емес, ең алдымен, орта және жоғары технологиялы тауарларды жеткізуге әрі сервистік (сауда-логистикалық, көліктік-ақпараттық, қаржылық, білім беру және басқалары) қызметтердің ауқымды аясын көрсетуге бағдарланған орнықты экономикалық жүйе ретінде ұстанымдану мүмкіндігімен айқындалады.

Өз артықшылықтары мен пайда болып отырған мүмкіндіктерін пайдалана отырып, Қазақстан өңірдің ¹ экономикалық көшбасшысына айналуға ұмтылуға әрі оның дамыған индустриялық және сервистік-технологиялық орталығына айналуға тиіс. Қазақстан өңірге инвестицияларды, алдыңғы қатарлы технологиялар мен адами ресурстарды тарту орталығына, өңірішілік экономикалық байланыстың ықпалдастырушысына айналуға тиіс.

¹ "Өңір" ұғымы бұл жерде Орталық Азия және РФ-нің Сібір өңірлерін, батыс Қытай, Закавказьені қамтиды.

Осы негізде ел өңірлерінің бәсекеге қабілетті мамандануы және елді аумақтық-экономикалық ұйымдастырудың тиімді моделі қалыптастырылуға, кәсіпкерлік жандандырылуға тиіс.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, елдің бәсекелік артықшылықтарын қалыптастыру және дамыту ел мен оның жекелеген аумақтарының:

Ә л е м д і к н а р ы қ т а :

минералдық шикізаттың, астық өнімдері мен олардың өңделген өнімдерінің ірі өндірушісі әрі жеткізушісі;

Еуропа Азия - Тынық мұхиты және Оңтүстік Азия экономикалық жүйелерінің өзара іс-қимылының трансконтиненталдық экономикалық көпірі ретінде.

Ө н і р л і к н а р ы қ т а

өңірлік нарыққа өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы өнімдерін ірі жеткізуші; өңірдің қазіргі заманғы сервис орталығы; өңір инновацияларының орталығы ретінде ойдағыдай ұстанымдануына бағытталатын болады.

Қазақстанның әлемдік нарықта ұстанымдану бағыттары

Қазақстан - минералдық-шикізаттың, астық өнімдері мен олардың өңделген өнімдерінің ірі өндірушісі әрі жеткізушісі ретінде Өнімнің көмірсутек шикізаты, уран, металлургия өнімдері және бидай сияқты түрлері бойынша Қазақстан әлемдік нарықта жақсы орындарды иеленіп отыр. Перспективада өнімдердің бұл түрлері Қазақстан әлемдік нарықта бәсекелесе алатын негізгі тауарлар болып қала береді.

Осы салалардың өнімдерін, ең алдымен минералды шикізатты экспорттаудан түсетін кіріс экономиканың басқа салаларын дамыту және ел мен оның өңірлерін әлемдік экономикалық жүйеге кіріктіру факторына айналуға тиіс.

Ұстанымданудың осы бағыты шеңберіндегі негізгі міндет өндірістің алдыңғы қатарлы технологияларын енгізу және жаңа әлемдік нарықтарға шығу есебінен сыртқы нарықтардағы қазіргі орындарды күшейту және сапалы минералды шикізатты, металлургия және бидай өнімдерін ірі әлемдік жеткізушілердің қатарына кіру болады.

Қазақстан - Еуропа Азия - Тынық мұхиттан және Оңтүстік Азия экономикалық жүйелерінің өзара іс-қимылының трансконтинентальдық экономикалық көпірі ретінде

Елдің екі континенттің (Еуропа мен Азияның) қиылысында қолайлы географиялық орналасуы және оның көлік-коммуникация дәліздерінің халықаралық дәліздердің құрамына қосылғандығы жүк транзитінен ғана емес, перспективада еуразиялық кеңістікте қалыптастырылатын сауда-экономикалық ықпалдастықтар процесіне қатысуынан да түсетін пайданы пайдалану мүмкіндігін айқындап береді.

Батыс пен Шығыс (Еуропа мен Азия) арасындағы кеңістікте ресурстардың құйылу процестерін технологияландыру (логистикалық тораптар, дистрибуцияның осы заманғы арналары) негізгі міндет болып табылады.

Қазақстанның өңірлік нарықта ұстанымдану бағыттары

Бұл бағыттағы іс-қимыл экономикалық белсенділіктің өсуін, елдің, ең алдымен шикізат ресурстарын пайдаланумен байланысы жоқ өңірлерінің бәсекеге қабілетті жаңа мамандықтарын қалыптастыруды және құлдырау сатысында тұрған индустриялық аудандарды конверсиялауды қамтамасыз етуге тиіс.

Қазақстан - өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы өнімдерін жеткізуші ретінде

Өзінің минералдық-шикізат және аграрлық әлеуетін, шетелдік инвестициялар мен технологияларды басып оза тартудағы артықшылықтарын пайдалана отырып, Қазақстанның орта және жоғары технологиялы өнеркәсіптік, сондай-ақ ауыл шаруашылығы өнімдерін өңір елдеріне ірі жеткізушілердің біріне айналу мүмкіндігі б а р .

Жоғары бәсекелестікке байланысты өнімдердің аталған түрлерімен әлемдік нарыққа ұстанымданудың проблемалары бар, сондықтан қаралып отырған кезеңде өңірлік н а р ы қ қ а н а з а р а у д а р ғ а н ж ө н .

Ұстанымданудың осы бағыты шеңберіндегі негізгі міндеттер мыналар болады: өңірлік нарықта бәсекеге қабілетті әлеуеті бар салаларды, оның ішінде кластерлік ұстанымды (тамақ өнеркәсібі мен құрылыс материалдары өндірісі, металлургия мен машина жасау және басқалары) пайдалана отырып дамыту;

технологиялық трансферт аймақтарын, жетекші шетелдік компаниялардың процессинг орталықтарын құру және дамыту, мысалы, LG, Philip Morris, Knauf компанияларының Қазақстанда қазірдің өзінде жұмыс істеп жатқан филиалдары сияқты " ж а н а н д ы қ б р э н д т е р д і " т а р т у ;

экспортталатын өнім номенклатурасын ұлғайту қазақстандық "брэндтерді" алға жылжыта отырып, сыртқы нарықтарда маркетингілік қызметті жандандыру.

Қазақстан - қазіргі заманғы сервис орталығы ретінде

Бүгінгі әлемде қызметтердің дамуы экономика жай-күйінің индикаторы болады. Материктің ортасына орналасқан Қазақстан үшін қазіргі заманғы қызметтер саласын дамыту өңірде сәтті ұстанымдану мүмкіндіктерінің бірі болып табылады. Қолда бар әлеуетті пайдалана отырып, Қазақстан өңірдің халықаралық стандарттарға жауап

беретін қызметтердің ауқымды аясын көрсету жөніндегі сервис орталығына айналуға
т и і с .

Өңірдің сервис орталығы ретінде Қазақстан өзін мыналар ретінде көрсететін болады
:

өңірлік дистрибуция орталығы, бұл елде Орталық Азия нарығына бағдарланған және әлемдік тауар өндірушілерге өз өнімдерін өңірде өткізу үшін қолайлы жағдай жасайтын ірі сауда-логистика тораптарын құруды көздейді;

транзиттік-логистикалық орталық, бұл елде Еуропа мен Азия арасында жүк және жолаушылар транзиті үшін қолайлы әрі пайдалы жағдай жасауды, бүкіл Орталық Азия өңіріне қызмет көрсетуге бағдарланған көліктік-логистикалық тораптарды құруды
б і л д і р е д і ;

өңірлік қаржы орталығы - таяу орналасқан елдерге қызмет көрсететін халықаралық сыныптағы қаржы қызметтері орталығын құру;

ақпараттық-коммуникациялық орталық - әртүрлі ақпараттық және мультимедиялық қызметтер, оның ішінде спутниктерден алынатын спутниктік байланыс және ақпарат
а р н а л а р ы н б е р у ;

туристік орталық - туризмді дамыту және елді Жібек жолындағы тарихы мен мәдениеті бай дамыған әрі тартымды туристік орталыққа айналдыру;

білім беру орталығы - оқу ақысының қолайлы деңгейі кезінде өңір елдерінің жастарына батыстық стандарттарға сәйкес сапалы білім беру;

медициналық орталық - өңір елдерінің азаматтарына жоғары мамандандырылған медициналық көмек көрсету, медицина кадрларын даярлауды және қайта даярлауды жүргізу.

Қазақстан - өңірдің инновациялық орталығы ретінде

Инновациялар және білімдер экономикасы осы заманғы әлемдік экономиканың негізіне айналып келеді, сондықтан, әлемдік дамудан қалыс қалмау үшін Қазақстан алдыңғы қатарлы технологиялық әзірлемелерді ел ішіне ойдағыдай енгізу және сыртқы нарықтарға жылжыту үшін инновациялардың дамыған өңірлік орталығына айналуға
т и і с .

Қазақстанның мынадай салаларда инновациялық әзірлемелерді әзірлеуге және сыртқы нарықтарға жылжытуға мүмкіндігі бар:

өнеркәсіптік әзірлемелер, минералдық шикізатты кешенді пайдалану және қайта
ө н д е у т е х н о л о г и я л а р ы ;

ауыл шаруашылығы саласындағы әзірлемелер;

химиялық және биологиялық технологиялар;

экология және энергияның баламалы көздері саласындағы әзірлемелер;

медициналық әзірлемелер;

ядролық технологиялар;

ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар;

ғ а р ы ш т ы қ з е р т т е у л е р ;
әскери-өнеркәсіптік технологиялар.

Ұстанымданудың осы бағыты шеңберіндегі негізгі міндет бұрын елден кетіп қалған ғалымдар мен әзірлеушілерді, сондай-ақ көршілес елдерден әзірлеушілерді тарта отырып, білім беру-инновациялық, бизнес-технологиялық және қолдайтын кешендерді біріктіретін өңірлік инновациялық жүйелерді (ӨИЖ) құру болады.

Елдің ұстанымдануының жоғарыда айқындалған бағыттары экономикалық әлеуетті және халықты таратып орналастыруды кеңістікті ұйымдастыруды қалыптастыру үшін негізге айналады, екінші жағынан, тиімді кеңістікті даму әлемдік нарықта елдің бәсекеге қабілетті мамандықтарына қол жеткізуінің аса маңызды құралына айналады.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Экономикалық әлеуетті және халықты таратып орналастыруды одан әрі кеңістікті ұйымдастыра отырып, өңірлік және әлемдік экономикада елдің ұстанымдануының жаңа ұстанымдарының өзара байланысын қамтамасыз ету (3.2-бөлім);

Ел мен өңірлердің бәсекеге қабілетті мамандануының қалыптасуына, орнықты аумақтық дамуға ықпал ететін факторларды дамыту мақсатында - мыналар жөніндегі шараларды іске асыру көзделеді:

елдің ресурстық (жер, су, минералдық-шикізат, рекреациялық) әлеуетін ұтымды пайдалану (3.3.1-бөлім);

бизнесті аумақтық-экономикалық ұйымдастырудың және жүргізудің қазіргі заманғы модельдерін енгізу (3.3.2-бөлім);

экономикалық қызметті және адами капиталды дамытуды қамтамасыз ететін инфрақұрылымды (көлік-коммуникациялық, тыныс-тіршілікті қамтамасыз етуші, әлеуметтік, рекреациялық және басқалары) инфрақұрылымды дамыту (3.3.3-бөлім).

Елдің тұтастай ұстанымдануының перспективалы міндеттері елдің бәсекелік артықшылықтарын қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешенін тұжырымдауды және іске асыруды талап етеді.

Дамыған елдердің тәжірибесі бәсекелік артықшылықтар арзан жұмыс күшінің және табиғи ресурстардың болуы есебінен ғана емес, сондай-ақ ұлттық деңгейде өнімділікті арттыру есебінен де құрылатынын көрсетті.

Сондықтан, осы Стратегияда, орта мерзімді мемлекеттік және салалық бағдарламаларда көзделетін шаралардан басқа, жоғары білікті жұмыс күші, алдыңғы қатарлы технологиялар, инновациялық әлеует сияқты мамандандырылған факторларды дамыту, сондай-ақ қолайлы іскерлік және инвестициялық ахуал, инновацияларды ынталандыру үшін жағдай жасау, өндіріс технологияларын жетілдіру және өнім сапасын арттыру есебінен еңбек өнімділігі мен капиталдың өсуін қамтамасыз етуге бағытталған шаралар іске асырылатын болады.

3.2. Елді және таратып орналастыру жүйесін аумақтық ұйымдастыру перспективалары

Міндеттері . Экономикалық әлеуетті және халықты таратып орналастыруды ел мен оның өңірлерінің жаңа ұстанымдану міндеттеріне жауап беретін, біртұтас ішкі экономикалық кеңістік құруды қамтамасыз ететін, ел дамуының геосаяси және гэоэкономикалық факторларын ескеретін тиімді кеңістікті ұйымдастыруды қ а л ы п т а с т ы р у .

Әлемдік және өңірлік экономикада ел мен оның өңірлерінің орнын айқындау, экономикалық, табиғи, еңбек әлеуетін талдау және бағалау, сондай-ақ таратып орналастыру жүйесі негізінде елдің аумақтық кеңістігін қалыптастырудың осьтік ұстанымына көшуді жүзеге асыру көзделіп отыр, оның қаңқалық негізі қазір бар және қалыптастыру көзделіп отырған, сыртқы нарықтарға шығу мен елдің өңірлік және әлемдік экономикаға кірігуін қамтамасыз ететін көлік-коммуникация дәлізі, ал аса маңызды тораптары өңірлік және жаһандық нарықтарға кіріктірілген көшбасшы ірі қалалар болады.

Солтүстік, Оңтүстік, Орталық **аумақтық дамудың стратегиялық осьтері** (9-қ о с ы м ш а) :

қалыптасқан, сол сияқты қалыптастырылып жатқан өңірлік және субөңірлік аумақтық-шаруашылық жүйелерді, сондай-ақ оқшауланған экономикалық тораптар мен олардың арасындағы аумақтарды байланыстырады, бұл жергілікті осьаралық желілерді қалыптастырумен қатар елдің біртұтас ішкі экономикалық кеңістігін қалыптастыруды қ а м т а м а с ы з е т е д і ;

ортақ еуразиялық экономикалық кеңістік қалыптастыру аясында елдің геоэкономикалық жағдайынан түсетін пайданы қамтамасыз ете отырып, трансевразиялық сауда-экономикалық, көлік-коммуникациялық дәліздер бағытында қ а л ы п т а с т ы р ы л а д ы .

Солтүстік даму осі Каспий (Атырау, Ақтау) және Алматы (Талдықорған, Достық) аумақтық шаруашылық жүйелеріне шығумен "Өскемен - Семей - Павлодар - Астана - Қостанай (Көкшетау, Петропавл) - Ақтөбе - Орал" бағытында және Ресей Федерациясының шекара маңындағы өңірлеріне осьтің бүкіл периметрі бойынша қ а л ы п т а с а д ы .

Ось елдің солтүстігі мен батысындағы "астық белдеуі" деп аталатын өмір сүруге және шаруашылық қызметке қолайлы, дамыған сауда-экономикалық және көлік-коммуникациялық байланыстары бар толық игерілген аумақтарды Ресей Федерациясымен, Еуропа, Таяу Шығыс және Шығыс Азия (Орталық ось арқылы) экономикалық кеңістіктеріне негізгі шығу жолдарымен байланыстырады және Солтүстік Қазақстан трансевразиялық сауда-экономикалық дәлізін құрады.

Оське кіретін аумақтардың қазір бар экономикалық әлеуетін нығайтумен қатар, Қостанай - Ақтөбе субосьтік дәлізінің әлеуетін, сондай-ақ Каспий аумақтық шаруашылық жүйесіне (Атырау, Ақтау) шығуды нығайту және өсіру перспективалы м і н д е т б о л ы п т а б ы л а д ы .

Оңтүстік даму осі бүкіл периметр бойынша Орталық Азия мемлекеттерінің шекара маңындағы өңірлеріне шығумен "Қытай Халық Республикасының шекарасы (Достық, Қорғас) - Талдықорған - Алматы - Тараз - Шымкент - Қызылорда - Атырау, Ақтау" бағытында қалыптасады.

Осы елдің оңтүстігіндегі өмір сүруге және шаруашылық қызметке қолайлы, дамыған сауда-экономикалық және көлік-коммуникациялық байланыстары бар толық игерілген аумақтарды Орталық Азия мемлекеттерімен, сондай-ақ Қызылорда, Ақтөбе (оңтүстік бөлігі), Атырау және Маңғыстау облыстарының оқшауланған экономикалық тораптарын Еуропа, Таяу Шығыс, Шығыс Азия және Оңтүстік Азия экономикалық кеңістіктеріне негізгі шығу жолдарымен байланыстырады және Оңтүстік Қазақстан трансевразиялық сауда-экономикалық дәлізін (Жаңарған ұлы Жібек жолы) құрады.

Елдің экономикалық кеңістігінің тірек қаңқасы елдің орталық бөлігінде Оңтүстік және Солтүстік осьтерді байланыстыратын Орталық ось болады.

Орталық даму осі Балқашқа, Достыққа тармақталумен және Қытайға, сондай-ақ Жезқазғанға шығумен, Батыс Қазақстанның теңіз порттары бағытына шығу перспективасы бар "Астана - Қарағанды - Алматы" бағытында қалыптасады.

Осыке қосылатын даму аумақтарының ерекшелігі олардың игерілу дәрежесінің төмендігі, өмір сүруге және шаруашылық қызметке қолайсыз жағдай, қалыптасқан аумақтық шаруашылық жүйелердің оқшаулығы және көлік-коммуникация желілерінің дамымауы болып табылады. Сонымен бірге елдің орталық аумақтары оның резервтік ресурстық аймағы болып табылады.

Осьтің бойында орналасқан аумақтарды игеру "Ақтөбе - Атырау, Ақтау", "Семей - Өскемен - Алматы" жергілікті осьаралық желілерді дамытумен қатар, елдің біртұтас ішкі экономикалық кеңістігін, Ресей Федерациясының Азиялық бөлігі - Орталық және Оңтүстік Азия (Солтүстік - Оңтүстік) бағытындағы сауда-экономикалық дәліздерді қалыптастырудың негізіне айналуға тиіс.

Қалыптастырылатын даму осьтерінің аса маңызды тораптары серпінді дамып келе жатқан аумақтық-шаруашылық жүйелердің ірі экономикалық орталықтары болып табылатын, әлемдік, өңірлік және ұлттық еңбек бөлінісінде бәсекеге қабілетті көшбасшы қалалар мен тірек қалалар болады.

2 деңгейдегі қалаларды басымды дамыту көзделіп отыр:

жалпыұлттық, ал перспективада Орталық Азия деңгейіндегі 2-3 ірі көшбасшы қала, бұлар тауар, қаржы, технология және мәдениет алмасудың евразиялық жүйесінде аса маңызды тораптарға айналады; көшбасшы қалалар жаһандық, өңірлік және ұлттық нарықтарға кіріктірілген өсу полюстерінің орталықтарына айналуға және елдің барлық қалған өңірлері үшін "локомотив" рөлін атқаруға тиіс;

өзіне өз өңірлеріндегі экономикалық белсенділікті шоғырландыратын және бәсекеге қабілетті өңірлік кластерлерді қалыптастырудың катализаторы болатын әрі өңірлердің ұлттық және сыртқы нарықтарға кірігуін қамтамасыз ететін ұлттық және өңірлік (

еңбек ресурстарын экономикалық перспективалы аудандарға және тыныс-тіршілік үшін қолайлы табиғи климаттық және экологиялық аймақтарға шоғырландыру процестері елдің бүкіл аумақтық кеңістігін ұтымды игерумен және жайластырумен үйлестірілетін болады.

Тұруға және шаруашылық қызметке қолайсыз аумақтарды игеру біртұтас ішкі экономикалық кеңістік қалыптастыру және оны сыртқы нарықтарға (аса маңызды көлік-коммуникация желілеріне қызмет көрсетуге арналған инфрақұрылым) кіріктіру, сондай-ақ оларды игерудің ошақтық немесе вахталық әдісінің негізінде шаруашылық айналымына минералдық-шикізат ресурстарының перспективалы жаңа кен орындарын тарту міндеттерін шешу қажеттігіне негізделе отырып жүзеге асырылатын болады.

Орта мерзімді кезеңде орталықтандырылған реттеу басымдығы экономикалық және экологиялық жағынан қолайсыз аумақтардың неғұрлым өзекті проблемаларын шешу, өтемдік өңірлік саясат (негізгі, мемлекет кепілдік берген қызметтерді көрсететін инфрақұрылыммен қамтамасыз етілуді теңестіру) болып қала береді.

Шекара маңындағы аумақтардың ауқымдылығына негізделе отырып, оларда шекаралас елдердің шекара маңындағы өңірлері экономикаларының үстемдік етуін, сондай-ақ көршілес мемлекеттердің жұмыс күші көп өңірлері тарапынан демографиялық қысымды (табиғи сыртқы көші-қон) болдырмау үшін олардың экономикалық әлеуетін дамытуға да, сол сияқты оларға тұрғындардың орналастырылуын қамтамасыз етуге де ерекше көңіл бөлінетін болады.

Бұл шаралар елдің шекара маңындағы тірек қалаларын шекаралас мемлекеттердің аса ірі қалаларымен симметриялық дамытумен сүйемелденетін болады (бәсекелес қалалар қағидаты).

Таратып орналастыру жүйесін одан әрі жетілдірудің басымдығы урбанизация процесінің баяу (кеңестік кезеңге тән) кезеңінен қарқынды кезеңіне көшу болады.

Бұл ретте таратып орналастыру жүйесінің тірек қаңқасы өсу полюстері (көшбасшы қалалар мен тірек қалалар) мен оларға жақын елді мекендердің айналасындағы, жоғары ұйымдастырылған урбанистік өмір сүру ортасының аймақтарын қалыптастыратын ірі қалалық агломерациялар болады.

Тұтастай алғанда, қалыптастырылатын экономикалық әлеуетті және халықты таратып орналастыруды аумақтық ұйымдастыру елдің әкімшілік-аумақтық ұйымдастырылуын және аумақтық дамуды жоспарлау жүйесін одан әрі жетілдіру параметрлерін белгілеп береді.

3.2.1. Өсу полюстерін қалыптастыру

Міндеттері. Көшбасшы қалалар мен тірек қалаларды, жаңа кластерлерді дамытуды ілгерілететін перспективалы индустриялық-инновациялық өңірлерді басым дамыту арқылы өңірлік және әлемдік нарықтарға кіріктірілген өсу полюстерін қалыптастыру.

3.2.1.1. Жалпыұлттық және Орталық Азия деңгейіндегі көшбасшы қалалар мен өңірлерді қалыптастыру

Міндеттері . Алматы және Астана қалаларының инновациялық дамуға көшуін қамтамасыз ету, оларды ұлттық және Орталық Азиядағы өзара іс-қимылдың толыққанды орталықтарына: сауда-логистика және көлік, қаржы және кадр орталықтарына, ақпарат пен технологияларды жеткізушілерге айналдыру.

Перспективалы көшбасшы қалаларды (өңірлерді) қалыптастыру.

Әлемдік шаруашылықты дамытудың осы заманғы үрдістері ұлттық экономикалардың өсу полюстері дәстүрлі индустриялық өндірістер шоғырланған өңірлер емес, өңірлік немесе әлемдік нарықтардағы ағынды басқаратын аса маңызды орталықтар (мысалы, әлемдік даму орталықтары: Нью-Йорк, Лондон, Токио, Шанхай, Сингапур қалалары және басқалары) болатынын көрсетті.

Қазіргі жағдайда Қазақстанда ел дамуының негізгі осьтерінің қиылысында орналасқан және ірі инновациялық әрі басқару орталықтары болып табылатын Астана және Алматы қалалары өзіне елдегі экономикалық белсенділікті шоғырландыратын әрі елдің өңірлік және жаһандық нарықтарға кірігу аймағы болу мүмкіндігі бар перспективалы "өсу полюстері" болып табылады.

Бұл қалалар индустриядан кейінгі "орта аймақтары" деп аталатын, оларға капиталдың неғұрлым құнды түрі - адами капиталдың ағынын ынталандыратын сауда-қаржы, инновациялық-білім беру, көлік-логистика және рекреация орталықтарына айналуға тиіс.

Республикада жалпыұлттық деңгейдегі көшбасшы басқа қалаларды (өңірлерді) қалыптастыру перспективалары серпінді дамушы индустриялық облыстардың орталықтары болып табылатын және кейіннен өзінің ғана емес, аралас өңірлердің де экономикалық белсенділігін шоғырландыруға мүмкіндігі бар өңірлік және әлемдік экономикаға ықпалдастырушы бола алатын тірек қалалардың әлеуетін одан әрі дамыту арқылы айқындалатын болады.

Бұл процестер өңірлердің өзін-өзі ұйымдастыруы және ішкі ресурстарды жұмылдыруы негізінде дамудың өңірлік идеологияларының бәсекелесуі арқылы ынталандырылатын болады.

Болашақтағы перспективада Каспий маңы және Орал өңірлерінің ірі тірек қалаларының бірі (Атырау, Ақтау, Ақтөбе) осындай өңірлік өзара іс-қимыл орталығына айналуы мүмкін. Сонымен бірге, қазіргі жағдайда көрсетілген қалалардың әрқайсысының рөлі мен маңызы оларды Батыс Қазақстандағы толыққанды көшбасшы ретінде атауға мүмкіндік бермейді.

"Өсу аймағы" ретінде Каспий маңы өңірі әзірге мұнай-газ өндіру секторын дамытуды қамтамасыз етудің орнықты инфрақұрылымымен өзара байланысты, ал кейіннен елдің батысында сауда-логистика және көлік-коммуникация торабын кешенді түрде құратын жергілікті "өсу нүктелерінің" желілік кешені ретінде қаралатын болады ("Батысқа терезе").

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Еуразиялық тауар, қаржы, технология, ғылыми және мәдени алмасулар жүйесіндегі аса маңызды тораптар ретінде оларды қалыптастыруға назар аудара отырып, Астана қаласын орнықты дамытудың 2030 жылға дейінгі стратегиялық жоспарын әзірлеу және Алматы қаласы мен Алматы өңірінің ұстанымдануының ұзақ мерзімді тұжырымдамасын әзірлеу. Оларды жүзеге асырудың бастапқы кезеңдері ретінде

м ы н а д а й :

Астана қаласын дамытудың 2006 - 2010 жылдарға арналған;
Алматы қаласын дамытудың 2003 - 2010 жылдарға арналған мемлекеттік нысаналы бағдарламаларын дайындау және іске асыру.

Көрсетілген бағдарламалық құжаттарда осы қалалардың жаңа рөлде қалыптасуының аса маңызды шарты ретінде олардағы жоғары ұйымдастырылған урбанистік өмір сүру ортасын және олар қалыптастыратын агломерацияларды құру (қамсыздандырушы инфрақұрылымды дамыту және басқалары) жөніндегі шаралармен қатар, мыналар көзделетін болады:

1. Алматы және Астана қалалары мен оларға жақын Алматы және Ақмола облыстарының аумақтарында:

жалпыұлттық және перспективада Орталық Азиядағы дистрибуцияның (сауда және қызметтер);

перспективада Орталық Азияда аса ірі сауда-логистика орталықтарын (Сингапур, Гонконг үлгісімен), авиатранзит орталықтарын ("хабтарды") қалыптастыра отырып, көліктік-логистикалық және логистикалық-процессингілік қызметтердің;

технологиялық трансферттің: бұқаралық стандарттық технологиялар импорты, ішкі және сыртқы нарықтарға бағдарланған озық шетелдік компаниялардың процессингілік орталықтарын (филиалдар, БК) өрістетуге;

инновациялық дамудың (Ақпараттық технологиялар паркі үлгісінде);

туристік-рекреациялық маманданудың - Алматы және Ақмола облыстарына жақын орналасқан аумақтардың рекреациялық ресурстарының ірі шоғырлану базасында, сондай-ақ ойын-сауық индустриясының (мысалы, Қапшағай қаласында, Щучинск - Бурабай аймағында ойын бизнесі орталықтарын құру);

азық-түліктік маманданудың (азық-түлік белдеуі) көп функциялы аймақтарын құру.

2. Алматы қаласында халықаралық қаржы орталығын қалыптастыру.

3. Алматы және Астана қалаларында білім беру-инновациялық, бизнес-технологиялық және қолдаушы кешендерді қамтитын өңірлік инновациялық жүйе (ӨИЖ) орталықтарын құру (3.3.3.1-бөлім).

4. Алматы және Астана қалаларында ұлттық, ал кейіннен өңірлік деңгейдегі медицина және білім беру орталықтарын қалыптастыру.

5. Алматы және Астана қалаларына халықаралық өңірлік ұйымдардың,

халықаралық қаржы ұйымдарының өңірлік кеңселерінің, аса ірі трансұлттық компаниялар филиалдарының, іскери туризмнің көшуін ынталандыру.

6. Алматы қаласын Спорттың қысқы түрлерінің және спорттық туризмнің халықаралық орталығына айналдыру.

7. Әлемдік бизнес үшін қалалардың тартымдылығын қамтамасыз ету үшін олардың кәсіпкерлік ахуалын жақсартудың және беделін жаңартудың мақсатты саясатын жүргізу (Дублин қаласының (Ирландия) үлгісінде).

Білікті жұмыс күшінің болуы, нарықтардың, тұтынушылардың немесе клиенттердің жоғары қол жетімділігі, өңірдің және әлемнің аса ірі қалаларымен дамыған көлік байланысы мен телекоммуникация, қалалар ішінде жүрудің оңайлығы, қолайлы кәсіпкерлік ахуал, өмір сүрудің жоғары сапасы және қоршаған ортаның тазалығы, тілдік қол жетімдік Астана және Алматы қалаларында бизнес жүргізудің тартымдылығын айқындайтын факторларға айналады.

Астана және Алматы қалаларын дамытуды қолдау экономикалық белсенділік пен инвестициялық тартымдылықты ынталандырудың әртүрлі тетіктері арқылы, оның ішінде қамсыздандырушы инфрақұрылымды дамытуға берілетін мемлекеттік инвестициялар есебінен жүзеге асырылатын болады (3.5.1-бөлім).

Белгіленген іс-шаралардың көпшілігін іске асыру басқа әкімшілік аумақтық бірліктердің аумақтарын қамтуды көздейді, бұл бір жағынан оларды дамыту үшін түрткі болады, ал екінші жағынан шараларды іске асыруды үйлестіру (өңірүсті реттеу), аралас өңірлерде бірлескен іс-шаралар жүргізу (кооперациялық жобалар) қажеттігін негіздейді.

Астана қаласын "өсу полюсі" ретінде дамыту перспективада оған Қарағанды агломерациясы мен Щучинск - Бурабай курорттық аймағының қалаларын тарта отырып, желілік "өсу аймағын" қалыптастыруға алмасуға тиіс.

Перспективалы жаңа көшбасшы қалаларды (өңірлерді) қалыптастыру.

Каспий маңы "өсу аймағын" дамытуды мемлекеттік ынталандыру Каспий теңізінің қазақстандық секторын игерудің мемлекеттік бағдарламасын одан әрі іске асыру шеңберінде оған:

орталық Азия өңірінің батыс бөлігіндегі аса маңызды сауда-логистикалық орталықтарға айналдыра отырып, аса маңызды халықаралық коммуникация дәліздерінде көлік-логистика тораптарын өрістетуге;

кластерлерді, оның ішінде мұнай-химия бағытындағы кластерлерді қалыптастыру арқылы ірі қалалардың экономикаларын әртараптандыру бөлігінде тиісті түзетулер енгізіле отырып жүзеге асырылатын болады.

Перспективада жергілікті "өсу нүктелерін" (өңірлердің тірек қалаларын) толыққанды көшбасшы қалаға айналдыруды мемлекеттік ынталандыру жөнінде

шешімдер қабылдау өңірлерді дамытудың ұзақ мерзімді стратегиялары (бәсекелі стратегиялары) мен олардың іске асырылу серпінін талдау және бағалау арқылы конкурстық негізде жүзеге асырылатын болады.

3.2.1.2. Тірек қалаларды дамыту

Міндеттері . Өзіне экономикалық белсенділікті шоғырландыратын және өңірлердің сыртқы нарықтарға кірігуін қамтамасыз ететін тірек қалаларды басым дамыту арқылы өңірлердің серпінді дамуын қамтамасыз ету.

Ел өңірлерінің аумақтық-шаруашылық жүйелерінің даму перспективалары бәсекеге қабілетті өндірістердің болуына ғана емес, ашық нарықтағы ағындар мен алмасуларды тиімді басқаратын, өңірдің барлық түйінді (табиғи, қаржы, адами және басқалары) ресурстарын ұтымды желілік жүйелерге байланыстыратын және өздерін сыртқы нарықтарға белсенді ұстанымдайтын бәсекеге қабілетті орталық тораптарды - тірек қалаларды қалыптастыруға да тәуелді.

Мынадай факторлар бойынша қолда бар және перспективалы әлеует тірек қалаларды айқындау өлшемі болды:

экономикалық дамыған ірі қала және басқару орталығы;
көлік торабы мен ішкі және халықаралық көлік дәліздерінде орналасу;
әлеуетті ішкі немесе сыртқы өткізу нарықтарына жақын орналасу;
көршілес мемлекеттердің ірі қалаларымен симметриялық даму мүмкіндігі (қағидат: б ә с е к е л е с қ а л а л а р) .

Екі деңгейдегі тірек қалалар айқындалды:

1. Ұлттық деңгейде - экономикалық макроөңірлердің: Қостанай қаласындағы орталығымен Солтүстік, Қарағанды қаласындағы орталығымен Сарыарқа, Ақтөбе қаласындағы орталығымен Орал, Атырау қаласындағы орталығымен Каспий, Шымкент қаласындағы орталығымен Оңтүстік, Өскемен қаласындағы орталығымен Ертіс, Алматы қаласындағы орталығымен Жетісу орталықтарын бөле отырып, барлық қалалар - облыс орталықтары және Шығыс Қазақстанның аса маңызды көлік торабы р е т і н д е С е м е й қ а л а с ы .

2. Өңірлік деңгейде - облыстық маңызы бар басқа перспективалы қалалар.

Елдің барлық дерлік тірек қалаларының шекара маңындағы аудандарда орналасуы олардың таяу орналасқан өңірлерге белсенді ұстанымдануының қажеттігін негіздейді.

Шекара маңындағы қалаларға форпосттардың, елдің бәсекелік стратегиясының тірек нүктелерінің және қалыптастырылатын даму осьтерінің шеңберінде халықаралық экономикалық ынтымақтастықтың қажетті буынының рөлі беріледі.

Шекара маңындағы өңірлердің тірек қалаларын дамыту стратегияларында оларды шекаралас елдердің таяу орналасқан ірі қалаларымен бәсекелі түрде "симметриялық" (тең) дамыту қажеттігі ескерілетін болады.

Өздеріне таяу орналасқан шағын қалалар мен ауылдық аумақтарды қоса алғанда, тірек қалалар өңірлік кластерлерді қалыптастырудың және кәсіпкерлікті

жандандырудың катализаторына айналады.

Экономиканың өңірлік нарыққа бағдарланған инновациялық секторын (ғылыми-технологиялық, сауда-логистикалық, қаржы, ақпараттың-білім беру және іскерлік қызметтер) қалыптастыру тірек қалалардың мамандануын әртараптандырудың бағытына айналуға тиіс.

Тірек қалаларды дамытуды олардың ұлттық немесе өңірлік экономикалық кеңістікте тиімді ұстанымдануын қамтамасыз етуді көздейтін өңірлердің даму стратегияларын (бәсекелі стратегияларды) іске асыру шеңберінде жергілікті атқарушы органдар жүзеге асыратын болады.

Орталық деңгей тарапынан жекелеген қалаларды дамытуды қолдау өңірлерді дамытудың стратегияларын (бәсекелі стратегияларды), даму бағдарламаларын және олардың іске асырылу серпінін талдау мен бағалау арқылы конкурстық негізде жүзеге асырылады.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Өңірлік және ұлттық еңбек бөлінісінде ұстанымдану перспективаларын айқындай отырып, тірек қалалардың өз бәсекелі даму стратегияларын әзірлеуі және өздері көздеген шараларды іске асыруы (3.3.2-бөлім).

Олардың сыртқы нарықтарға шығуын қамтамасыз ететін ұлттық көліктік инфрақұрылым желілерін (темір және автомобиль жолдары, әуежайлар) басымды қайта жаңарту (құру) немесе аса маңызды ресурстарды (электр желілері, газ құбырлары) жеткізу арқылы тірек және шекара маңындағы қалаларда экономикалық белсенділіктің өсуін ынталандыру.

Тірек қалалардың аса маңызды тыныс-тіршілікті қамтамасыз ететін инфрақұрылымын салуға (қайта жаңартуға) конкурстық негізде нысаналы инвестициялық трансферттер бөлу.

Тірек қалалардың перспективалы өндірістерінің базасында көршілес мемлекеттердің шекара маңындағы аумақтарының ресурстарын да шоғырландыратын өңірлік кластерлер құруды ынталандыру.

Қалалар мен оларға жақын орналасқан аумақтар шегінде коммуникациялармен қамтамасыз етілген индустриялық парктер құру, өңірлік кластерлерді қалыптастыру аймақтарындағы қалалардың көлік тораптарында көлік-логистика тораптарын құру (3.3.3.1-бөлім).

3.2.2. Басқа басымды аумақтарды дамыту

3.2.2.1. Шекара маңындағы аумақтарды дамыту

Міндеттері. Халықаралық экономикалық ынтымақтастықтың аса маңызды аймақтары ретінде шекара маңындағы аумақтарды жайластыру.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Шекара маңындағы аумақтарды дамытудың тұжырымдамасын және мыналар жөніндегі іс-шараларды қамтитын аса маңызды шекара маңындағы елді мекендердің

экономикалық әлеуетін және қамтамасыз етуші инфрақұрылымын дамыту жөніндегі
Іс - шаралар жоспарын әзірлеу:

перспективалы елді мекендерді - шекара маңындағы ынтымақтастықтың түйінді
нүктелерін айқындау және оларды дамыту жөніндегі шаралар;

оларды көршілес мемлекеттермен бірлесіп салу және пайдалану жөніндегі
шараларды қоса алғанда, шекара маңындағы ынтымақтастық инфрақұрылымын (шекара өткелдерін, бақылау-өткізу пункттері мен кеден бекеттерін) дамыту шекара
маңындағы ірі мекендердің әкімшілік маңыздылығын арттыру;

Қазақстан мен Қытай шекарасында "Қорғас" үлгісінде шекара маңындағы
ынтымақтастықтың ірі халықаралық орталықтарын салу.

Шекаралас мемлекеттермен шекара маңындағы сауданы, шекараны жайластыруды,
көліктік коммуникацияларды, энергиямен қамтамасыз етуді көздейтін көп және
екіжақты келіссөздер, ортақ ақпараттық технологиялар құру, гуманитарлық
байланыстарды жандандыру негізінде шекара маңындағы ынтымақтастық бағыттарын
қ а л ы п т а с т ы р у ж әне н а қ т ы л а у .

Шекара маңындағы аумақтарды, шекара маңындағы сауданы және шекаралас
мемлекеттермен ынтымақтастықты дамытуды қолдаудың өңірлік нысаналы
бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру.

3.2.2.2. Ауылдық аумақтарды дамыту

Міндеттері. Экономикалық перспективалы ауылдық аумақтарды басымды дамыта
отырып, елдің аумақтық кеңістігін ұтымды игеру және жайластыру.

Іс - қимыл стратегиясы

Ауылдық аумақтарды дамытудың 2004 - 2010 жылдарға арналған мемлекеттік және
өңірлік бағдарламаларын іске асыру шеңберінде:

экономикалық қызметті дамыту әлеуметтік және тыныс-тіршілікті қамтамасыз
етуші инфрақұрылым объектілерін салуды, жөндеу мен қайта жаңартуды
инвестициялау жөніндегі бірінші кезектегі шараларды іске асыру;

ауылдық елді мекендердің (АЕМ) даму әлеуетіне қарамастан, алайда халық санын,
негізгі, мемлекет кепілдік берген қызметтерді көрсететін әлеуметтік және
тыныс-тіршілікті қамтамасыз етуші инфрақұрылымды ескере отырып, ең төменгі
қамтамасыз етілу деңгейлерін әзірлеу әрі орталық және өңірлік басқару деңгейлерінің
жауапкершілігін ажырата отырып, оларға кезең-кезеңімен қол жеткізу жөніндегі
іс - шараларды іске асыру;

АЕМ-де шаруашылық қызмет үшін неғұрлым қолайлы жағдай жасау: өнімді
жерлерге, қаржы ресурстарына, нарықтық ақпаратқа қол жетімділік, қайта даярлану,
оның ішінде ауыл шаруашылығы қызметіне қайта даярлану мүмкіндігі және басқалары
арқылы ауыл тұрғындарының жоғары және орташа даму әлеуеті бар АЕМ-ге
ш о ғ ы р л а н у ы н ы н т а л а н д ы р у ;

бәсекелік (табиғи, еңбек және басқалары) артықшылықтарды пайдалану негізінде

АЕМ-нің өзін-өзі дамыту процесін ынталандыру.

М ы н а л а р д ы :

экономикалық қызмет сапаларын кеңейту және ауылдық жерлерді ірі қалалардың базасында қалыптастырылатын өңірлік кластерлерге тарта отырып, оларды индустрияландыру жөніндегі іс-шараларды іске асыруды;

елді мекендердің субөңірлік жүйелерін (ЕМЖ) дамытуды және қалыптастыруды жоспарлау шеңберінде қалалар мен ауылдар арасындағы байланысты күшейтуді (3.2.3-бөлім) қоса алғанда, өңірлердің даму стратегияларына (бәсекелі стратегияларға) қалалық және селолық даму бағдарламаларын кіріктіру арқылы өңірлердің экономикалық дамуында ауылдық аумақтар әлеуетінің өсуін қамтамасыз ету.

3.2.2.3. Қолайсыз аумақтардың проблемаларын шешу

Міндеттері. Елдің жекелеген аумақтарында өмір сүру жағдайының айтарлықтай нашарлауына алып келген техногендік апаттардың, өндіріс пен өмір сүру деңгейінің төтенше құлдырауының себептерін немесе салдарларын жою.

Бүгінде елдің проблемалы өңірлеріне экологиялық қолайсыз аумақтар, оның ішінде бұрынғы әскери полигондар, сондай-ақ күйзеліске ұшыраған шағын қалалар мен ауылдық елді мекендер жатады.

Күйзеліске ұшыраған елді мекендердің жергілікті проблемаларын жою өндірісті әртараптандыру, шағын бизнестің қалыптасуын ынталандыру, жергілікті инвестициялық ахуалды жақсарту әрі әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымды дамыту жолымен, оның ішінде республикалық бюджет қаражаты есебінен тиісті мемлекеттік және салалық бағдарламаларды іске асыру шеңберінде өңірлердің өз күштері арқылы қамтамасыз етілетін болады.

Орталық тарапынан нысаналы қолдау объектісі капиталды қажетсінетін ірі жобаларды іске асыру арқылы Арал, бұрынғы Семей ядролық сынақ полигоны өңірлеріндегі ауқымды техногендік апаттардың себептері мен салдарларын жою болады.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Арал өңірі проблемаларын кешенді шешу жөніндегі 2004 - 2006 жылдарға арналған бағдарламаны және Бұрынғы Семей ядролық сынақ полигонының проблемаларын кешенді шешу жөніндегі 2005 - 2007 жылдарға арналған бағдарламаны іске асыру.

Арал өңірі проблемаларын кешенді шешу жөніндегі 2007 - 2009 жылдарға арналған бағдарламаны әзірлеу және іске асыру.

Шағын қалаларды дамытудың өңірлік бағдарламаларын іске асыру.

Тиісті мемлекеттік және салалық бағдарламаларды іске асыру шеңберінде қолайсыз аумақтардың елді мекендерінің әлеуметтік және тыныс-тіршілікті қамтамасыз етуші инфрақұрылым объектілерін қолдау жөніндегі іс-шараларды іске асыру.

3.2.3. Таратып орналастыру жүйесі және аумақтардың құрылымы

Міндеттері . Ел халқының ұтымды орналастырылуын қамтамасыз ете отырып,

тұрғындарды экономикалық перспективалы және тыныс-тіршілік үшін қолайлы аумақтарға шоғырландыру есебінен таратып орналастырудың және ел аумақтары құрылымының оңтайлы жүйесін қалыптастыру.

Таратып орналастыру жүйесі

Дамудың стратегиялық осьтері таратып орналастыру жүйесінің негізіне айналады және таратып орналастырудың тиісті макроаймақтарын (солтүстік, оңтүстік, орталық) қалыптастырады.

Урбанизация процесінің қарқынды кезеңіне көше отырып, халықты таратып орналастырудың осы негізгі жолақтарына, ең алдымен тұру және шаруашылық қызмет үшін неғұрлым қолайлы табиғи жағдайлар кешені бар аумақтарға одан әрі шоғырландыру жалғасады.

Жаңа елді мекендердің құрылысы тек пайдалы қазбалардың жаңа кен орындарын игеруге немесе жаңадан іске қосылатын (қалыптастырылатын жергілікті даму осьтерінің бойынан) көлік-коммуникация объектілеріне қызмет көрсету қажеттігіне байланысты, сондай-ақ күйзеліске ұшыраған елді мекендерді (қалалар мен ауылдарды) қамтитын елді мекендер жүйесін оңтайландыру мақсатында ерекше жағдайларда жоспарланатын болады.

Таратып орналастыру жүйесін одан әрі жетілдірудің негізгі бағыты көшбасшы қалалар мен тірек қалалардың айналасындағы оларға жақын орналасқан елді мекендерді тұрғындардың қолайлы тыныс-тіршілігіне үшін қажетті барлық жағдайлармен жеткілікті дәрежеде қамтамасыз етілген таратып орналастыру жүйелеріне айналдыра отырып, агломерациялар қалыптастыру болып табылады.

Ірі экономикалық орталық қалаларды басып оза дамытудың жалпы үрдістерімен өзара байланысты бұл ұстаным ауқымды үнемдеу есебінен тыныс-тіршілікті қамтамасыз етуші инфрақұрылымды құруға және дамытуға арналған шығындарды оңтайландыруға мүмкіндік береді, бюджет шығыстарын ұтымды етеді және халыққа мемлекет көрсететін қызметтердің сапасын арттырады, жоғары ұйымдастырылған урбанистік өмір сүру ортасы бар аймақтарды құрады.

Сол арқылы тірек қалалар мен олардың айналасынан қалыптастырылатын агломерациялар өз көлеміне қарамастан, халықтың, ең алдымен күйзеліске ұшыраған ауылдар мен шағын қалалардан тартылу орталықтарына айналады, бұл қолайсыз аумақтарда тұрып жатқан халық санының біртіндеп азаюына ықпал етеді.

Ауылдық таратып орналастырудың перспективалары Қазақстан Республикасының ауылдық аумақтарын дамытудың 2004 - 2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде, ең алдымен қазіргі жоғары және орташа даму әлеуеті бар ауылдардың дамуы, сондай-ақ тыныс-тіршілікті қолдау немесе тұрғындардың даму әлеуеті төмен ауылдардан перспективалы мекендерге көшуін ынталандыру арқылы айқындалатын болады.

Шекара маңындағы аумақтардың ауқымдылығына және олардың игерілуін сақтап

қалу қажеттігіне негізделі отырып, орта мерзімді кезеңде шекара маңындағы елді мекендердің экономикалық әлеуетін және қамтамасыз етуші инфрақұрылымын сақтап қалу және дамыту, шекара маңындағы аудандардағы ірі мекендердің әкімшілік маңызын арттыру (бұрын таратылған аудандарды қалпына келтіру) жөніндегі шаралар іске асырылады, бұл тұрғындардың мұндай аумақтардан кетуін тоқтатуға, ал перспективада көршілес мемлекеттерден: Ресей Федерациясынан, Орталық Азия өңірінің мемлекеттерінен сыртқы иммиграцияны күшейтуге тиіс.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Халықтың тұруға және шаруашылық қызметке қолайлы жағдайлары бар аймақтар (11-қосымша) мен елді мекендерге шоғырлануын ынталандыру негізінен экономикалық әдістермен (орта мерзімді кезеңде өтемақылық негізде арнайы көші-қон іс-шараларын жүргізу көзделмейді) мынадай шаралар кешені арқылы жүзеге асырылатын болады:

көші-қон ағынын нысаналы реттеу: оралмандарды таратып орналастыру; елге тұрақты мекен-жайға көшу үшін (реэмиграция) шамадан тыс әкімшілік кедергілерді алып тастау; өңірлік еңбек нарықтарындағы ахуалды ескере отырып, жұмыс күші артық өңірлерге шетелдік жұмыс күшін тартуды квоталау;

кейіннен жұмыс істейтін кадрлар тапшы нақты өңірлерге жұмысқа орналастыру үшін азаматтарды нысаналы оқыту (қайта оқыту) жөнінде шаралар қабылдау;

күйзеліске ұшыраған өңірлерден ірі қалаларға білім алу көші-қонын көтермелеу;

тұрғын үй проблемаларын шешу үшін жағдай жасау: елдің ірі қалаларында жалдамалы тұрғын үй нарығын дамыту жеке тұрғын үй салу үшін азаматтарға коммуникациялар жүргізілген жер учаскелерін беру;

тыныс-тіршілікті қамтамасыз етуші және әлеуметтік инфрақұрылымды дамыту мен тыныс-тіршілік стандарттарын тиісінше арттыру есебінен халықты перспективалы елді мекендерге тарту үшін жалпы ынталандыру жасау, шаруашылық-кәсіпкерлік белсенділік үшін қолайлы жағдай жасау, өнімді жерге қол жетімділікті қамтамасыз ету.

Таратып орналастыру процесі еріктік, күйзеліске ұшыраған өңірлер тұрғындарының әртүрлі қалалар мен елді мекендердегі әлеуметтік-экономикалық жағдай еңбек және тұрғын үй нарығы мен басқалары туралы барынша хабардар болуы қағидаттарына негізделуге тиіс.

А у м а қ т а р д ы ң қ ұ р ы л ы м ы

Жоғарыда айқындалған экономикалық макроөңірлердің (өңірлердің, субөңірлердің) шекарасындағы аумақтарды дамытуды жоспарлау және әкімшілік-шаруашылық ұстанымдарды байланыстыру мақсатында субөңірлік топтық және топтан тыс елді мекендер жүйелерін (ЕМЖ) қамтитын реттелген жүйелі ауыларалық байланысы бар макроөңірлік және өңірлік ЕМЖ жүйесін қалыптастыру көзделіп отыр.

ЕМЖ қалыптастыруды реттеудің мақсаты елді мекендерді дамытуды, ең алдымен олардың тыныс-тіршілігін қамтамасыз ететін инфрақұрылымды ұтымды

қалыптастыруға бағытталған аумақаралық үйлестіру, оларды дамытудың макроөңірлік және ұлттық деңгейдегі міндеттерді шешумен келісілуі болады.

Елді мекендер жүйелерінің орталықтары тірек елді мекендер: экономикалық, ұйымдық-шаруашылық, әкімшілік және мәдени дамуда елді мекендердің барлық жергілікті жүйелерін біріктіретін қалалар, кенттер, ірі селолар (ЕЖМ деңгейіне байланысты) болады.

Топтық субөңірлік ЕМЖ-лерді бөлу және олардың санын айқындау өлшемі оларды топтастырудың жалпы факторларымен қатар таратып орналастыру аймақтарына тәуелділігін айқындайтын тартушы орталыққа қатысты елді мекендердің көліктік қол жетімділігінің (жолға жұмсалған уақыт) көрсеткіші болады (1-кесте).

1-кесте

Көліктік қол жетімділік бойынша таратып орналастыру аймақтарын қалыптастыру өлшемі

Шекарадан орталық қалаға жол жүру уақыты:	Таратып орналастыру аймақтары			
	I	II	III	IV
қала маңындағы аймақ (минут)	45-90	60-120	120-150	150-ден артық
белсенді ықпал ету аймағы (минут)	60-120	120-150	150-180	180-нен артық

Елді мекендерді - ЕМЖ элементтерін дамыту үшін қолайлы жағдай оның таратып орналастырудың бірінші (қала маңындағы аймаққа дейін 45-90 көліктік қол жетімділік минуты (КҚМ) және тірек қаланың белсенді ықпал ету аймағына дейін 60-120 КҚМ) немесе екінші белдеуде (60-120 және 120-150 КҚМ) орналасуы болып табылады. Үшінші белдеудегі елді мекендерде (120-150 және 150-180 КҚМ) одан әрі даму үшін қолайлы жағдайлары шектеулі.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Халықты таратып орналастыруды тиімді аумақтық жымдастыру және оны кейіннен экономикалық кеңістікті ұйымдастырумен, оның ішінде республикалық, өңіраралық, облыстық және аудандық маңызы бар қамсыздандырушы инфрақұрылымды дамытудың шоғырландырылған схемаларын іске асырумен өзара байланыстыру мақсатында сәулет-қала құрылысын жоспарлау практикасы жетілдірілетін болады.

Шаруашылық жоспарлаудан аудандық жоспарлауға және елді мекендердің бас жоспарларын одан әрі әзірлеуге әдіснамалық көшуді қамтамасыз ету, сондай-ақ аумақтардың осы заманғы жай-күйіне сәйкес келетін картографиялық негіз құру мақсатында жалпы жоспарлау процесіне жаңа саты - өңірлік таратып орналастыру жүйелерін қала құрылысы жағынан талдау енгізілетін болады.

Облыстардың, Астана және Алматы қалаларының даму стратегияларына (бәсекелі

стратегияға) сәйкес Қазақстан Республикасын кеңістікті дамытудың және оның халқын таратып орналастырудың болжамды схемасымен өзара байланысты кеңістікті дамудың және таратып орналастырудың перспективалы схемалары әзірленеді.

3.3. Аумақтарды экономикалық ұйымдастыру

Ел мен оның өңірлерінің тиімді ұстанымдануын және кеңістікте дамуын қамтамасыз ету үшін экономикалық белсенділікті ынталандырудың жалпы экономикалық шараларын іске асырумен қатар мемлекеттің күш-жігерін мынадай нақты міндеттерді шешуге шоғырландыру қажет:

өндірістің аса маңызды факторы ретінде аумақтардың ресурстық әлеуетін ұтымды п а й д а л а н у ;

елдің және өңірлердің бәсекеге қабілетті экономикалық мамандануын қалыптастыруға бағытталған бизнесті тиімді аумақтық-экономикалық ұйымдастыруды қ ұ р у ;

экономиканың өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қамтамасыз ететін толыққанды инфрақұрылым қалыптастыру және адами капиталды сапалы дамыту (бюджеттік инвестициялардың негізгі бағыты).

Осыған байланысты орталық және жергілікті атқарушы органдар қызметінің, олардың жеке сектормен өзара іс-қимылының мынадай негізгі бағыттары айқындалды.

3.3.1. Аумақтардың ресурстық әлеуетін ұтымды пайдалану

Міндеттері. Табиғи ресурстарды пайдаланудың тиімділігі мен ұтымдылығын арттыру, болашақ ұрпақ үшін ресурстық әлеуетті сақтау.

Халықтың күтіліп отырған өсуіне және онымен байланысты ресурспен қамтамасыз етілудің азаюына байланысты табиғи ресурстардың әлемдік ауқымдағы шектеулігі 21-ғасырдың ортасына қарай жаһандық сипаттағы проблемаларды туындатуы мүмкін.

Қазақстан аумақтарының табиғи ресурстарын пайдалану стратегиясы қазірдің өзінде әзірленген (пайдаланылатын) ресурстарды (игерудің қарқынды сипаты) тиімді және ұтымды игеру және ресурстарды кейіннен игеру немесе болашақ ұрпақ үшін сақтау негіздерін құру қажеттігіне негізделеді.

Бұл туындап отырған шикізат базасын кеңейту қажеттілігін және тиісті инфрақұрылымның дайындығын негізге алып, табиғи және экологиялық жағынан ерекше құндылықты білдіретін аумақтарды болашақта өсіру және сақтап қалу үшін резервтік ресурстық аймақтарды бір мезгілде қалыптастыра отырып (қорларды барлау), аумақтарды игерудің кезеңдік сипатын болжамдайды.

Табиғи ресурстарды пайдаланудың аса маңызды шарты табиғи ортаға экологиялық ә с е р д і а з а й т у б о л а д ы .

Тиісті табиғи ресурстарды (жер, су, минералдық-шикізат, рекреациялық) пайдалану және сақтау жөніндегі тұжырымдамалар, бағдарламалар, іс-шаралар өңірлер мен елді кеңістікті дамытудың және оның халқын таратып орналастырудың перспективалы схемаларын әзірлеумен және іске асырумен өзара кешенді байланыста болады.

Ж е р р е с у р с т а р ы

Міндеттері. Өнімділігі жоғары және экологиялық бағдарланған бейімді жер пайдалануды қалыптастыру арқылы жер ресурстарын ұтымды пайдалану мен қорғауды қамтамасыз ету.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Жерге орналастыруды, жер ресурстарын басқарудың экономикалық тетіктерін, жер заңнамасының сақталуын бақылауды жетілдіру арқылы жерді ұтымды пайдалануды қ а м т а м а с ы з е т у .

Жер қорының құрылымын санаттар бойынша жетілдіру. Нысаналы мақсаттағы санат жерінің құрамын экономика салаларын дамыту және қоршаған ортаны қорғау т а л а п т а р ы н а с ә й к е с к е л т і р у .

Мемлекеттік жер кадастрын жасау және енгізу, тиімді ведомствоаралық өзара іс-қимылды қамтамасыз ете отырып, оны автоматтандырылған технологияларға көшіру .

Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі басқа іс-шаралармен бір кешенде топырақтың құнарлылығын сақтау және қалпына келтіру, жердің жай-күйіне теріс антропогендік әсер етуді болдырмау, жер ресурстарын қорғау жөніндегі іс-шараларды іске асыру есебінен жердің сапалық жағдайын жақсарту жөнінде шаралар қабылдау.

Жерді ұтымды пайдалану және қорғау жөніндегі іс-шараларды әзірлеу мен іске асыру кезінде ландшафттық-экологиялық ұстанымды кезең-кезеңімен іске асыру, жерді оңтайлы пайдаланудың экологиялық нормативтерін енгізу.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың және экологиялық дәліздердің желісін д а м ы т у ;

Жерді ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету, атап айтқанда жерге орналастыруды және жер қорының құрылымын жетілдіру жөніндегі шаралар өңірлер мен елді кеңістікті дамытудың және оның халқын таратып орналастырудың перспективалы схемаларын әзірлеумен және іске асырумен тікелей өзара байланысты болады.

С у р е с у р с т а р ы

Міндеттері . Суды тұтынуды ұтымды ету, суды үнемдеу судың ластануын болдырмау, су ресурстарын пайдалануды басқару әдістерін жетілдіру жөніндегі шаралар кешенін іске асыру арқылы су ресурстарын тиімді пайдалану мен сақтауды (оңалтуды) қамтамасыз ету.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Мынадай шараларды іске асыруды көздейтін Су ресурстарын ұтымды пайдалану мен қорғаудың (оңалтудың) 2015 жылға дейінгі кезеңге арналған бағдарламасын ә з і р л е у :

өзен ағысын, оның бассейнішілік және өңіраралық қайта бөлінуін реттеудің т и і м д і л і г і н а р т т ы р у ;

су үнемдейтін технологияларды, су пайдаланудың айналмалы және жабық

жүйелерін енгізу, өнеркәсіпте және ауыл шаруашылығында өнімнің бір бірлігіне үлестік су тұтынуды, судың пайдаланушылық шығынын азайту жөнінде шаралар қ а б ы л д а у ;

су ресурстарын сақтауды (оналтуды), олардың ластануын болдырмауды қамтамасыз е т у ;

өңірлер экономикасының құрылымын, әсіресе тапшылықты бассейндерде шаруашылық су тұтынуды төмендету немесе оңтайландыру, суды көп қажет етпейтін өндірістерді дамыту және өңделетін жерлер құрылымында суармалы жерлердің үлесін қ ы с қ а р т у ж а ғ ы н а қ а й т а қ ұ р у ;

ақы төлеудің қолданыстағы ставкаларын саралау, суды асыра жұмсағаны және су көздерін ластағаны үшін айыппұл санкциялары жүйесін пайдалану, су шаруашылығы объектілерін ұстау және жөндеу жөніндегі шығындарды өзін-өзі өтеушілікке кезең-кезеңімен көшіре отырып, су пайдаланушыларға су беру жөніндегі қызметтер үшін баға белгілеуді оңтайландыру бойынша жағдай жасау, су тұтыну нормаларын оңтайландыру жолымен су ресурстарын пайдаланудың экономикалық тетігін жетілдіру ;

жер асты көздерінің суларын кеңінен пайдалану есебінен қолдағы су ресурстарының ө с у і н қ а м т а м а с ы з е т у ;

трансшекаралық су бассейндері бойынша су ресурстарын бөлу жөнінде жақын орналасқан елдермен у а ғ д а л а с т ы қ т а р ғ а қ о л ж е т к і з у ;

су-шаруашылық инфрақұрылымын дамыту және қайта жаңартуды жүргізу, су шаруашылығы жүйелерін қазіргі заманғы су өлшеу және суды реттеу құралдарымен ж а р а қ т а н д ы р у ;

су ресурстарын реттеу жүйесін жетілдіру, су ресурстарын басқару модельдерін әзірлеу және келісу (Ауыл шаруашылығы министрлігінің Су ресурстары комитеті өзіне тән емес, мәселен ауыз сумен жабдықтау объектілерін салу жөніндегі қызметтен кезең-кезеңімен алшақтап, су ресурстарын ұтымды пайдалану және сақтау мәселелеріне н а з а р а у д а р у ғ а т и і с) ;

өңірлер мен ел халқын кеңістікте дамыту мен таратып орналастырудың перспективалық схемаларын әзірлеумен және іске асырумен су ресурстарын кешенді пайдалану және қорғау схемаларын және Ел халқын кеңістікті дамыту мен таратып орналастырудың болжамды схемасын өзара үйлестіруді қамтамасыз ету.

Минералдық-шикізат ресурстары

Міндеттері. Жер қойнауын пайдаланудың тиімділігін арттыру, елдің минералдық-шикізат кешенінің перспективалық ресурстық базасын дамыту, резервтегі ресурстық аймақтарды қалыптастыру арқылы жер қойнауын ұтымды және кешенді п а й д а л а н у д ы қ а м т а м а с ы з е т у .

Орта және ұзақ мерзімді кезеңде минералдық-шикізат ресурстарын игеру және өндіруші өнеркәсіпті дамыту елдің экономикалық даму қарқынын айқындайды және

экономиканың қалған секторлары үшін өсу локомотиві, ал жеке перспективада - даму орнықтылығы болып табылады.

Осыған байланысты әлемдік даму үрдістерін, ұзақ мерзімді ұлттық мүдделерді қамтамасыз ету қажеттілігін, сондай-ақ даму саясатымен өзара үйлестірілген елдің көлік-коммуникация желісін ескере отырып, минералдық-шикізат ресурстарын игерудің ұзақ мерзімді мемлекеттік саясатын әзірлеу қажет.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Елдің минералдық-шикізат базасын дамытудың қарқынын, перспективалық бағыттарын, оның ішінде аумақтық байланыстыра отырып анықтайтын Минералдық-шикізат ресурстарын игерудің 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған тұжырымдамасын әзірлеу.

Елдің минералдық-шикізат кешенінің ресурстық базасын дамытудың 2003 - 2010 жылдарға арналған бағдарламасын іске асыру шеңберінде мынадай іс-шараларды өткізу:

пайдалы қазбалар кен орындарын анықтау үшін базалық материал ретінде 1:200000 масштабында алаңдарды геологиялық жете зерделеуді жүргізе отырып, жаңа ұрпақтың картографиялық негізін құру;

1:200000 масштабында алаңдарды гидрогеологиялық жете зерделей отырып және мемлекеттік өңірлік гидрогеологиялық және инженерлік-геологиялық зерттеулер жүргізіп, жер асты суларының перспективалық алаңдарын анықтау және бағалау; қатты пайдалы қазбаларға, көмірсутек шикізатына және жер асты суларын іздеу және іздеу-бағалау жұмыстарын жүргізу;

минералдық шикізат әлемдік нарығының қазіргі заманғы талаптарын ескере отырып, пайдалы қазбалардың мемлекеттік теңгерімде тұрған қорларына қайта бағалау жүргізу. Осындай қайта бағалау қажеттілігі мемлекеттің республикаға шетелдік капитал мен менеджмент тарта отырып, пайдалы қазбалар қорларының бәсекеге қабілеттілігі және нарықтық құны туралы дұрыс ақпараты болуы тиістігіне негізделген; жер қойнауының және жер қойнауын пайдалануды реттеудің мемлекеттік мониторингін жетілдіру.

Р е к р е а ц и я л ы қ р е с у р с т а р

Міндеттері. Рекреациялық ресурстарды ұтымды пайдалану мен сақтауды (қалпына келтіруді) қамтамасыз ету.

Қазіргі кезеңде қоғамның рекреациялық қажеттілігінің үнемі өсуі (демалыс және денсаулықты қалпына келтіру), сондай-ақ туризмді экономиканың рекреациялық ресурстарды пайдаланатын дербес саласына айналдыру рекреациялық жетістіктерді бағалау негізінде рекреациялау үшін анағұрлым перспективалық ресурстарды неғұрлым дәл түгендеуді талап етеді.

Әлеуетті рекреациялық ресурстарды пайдалану бүгінгі өзінде табиғи ортаға және ресурстардың өзінің жай-күйіне әсер етудің елеулі факторына айналуға, бұл олардың

сақталуы мен ұтымды пайдаланылуын қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдауды талап етеді.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Әзірленіп жатқан Туристік саланы дамыту бағдарламасын, өңірлерді әлеуметтік-экономикалық дамытудың орта мерзімді жоспарларын немесе жекелеген нысаналы өңірлік бағдарламаларды іске асыру шеңберінде мынадай шараларды іске асыру :

өңірлердің табиғи (табиғи кешендер және олардың компоненттері; бедер, климат, акваториялар, өсімдіктер және басқалар), әрі социогендік (мәдени-тарихи ескерткіштер, сәулет объектілері және басқалар) сипаттағы рекреациялық әлеуетін, оның жай-күйін кешенді бағалауды жүргізу, пайдалануды тағайындау перспективаларын (курорттық-санаторийлік, сауықтыру, экскурсиялық-туристік, спорттық) және маңызын (өңірлік, ұлттық, жергілікті) анықтау;

ірі шоғырлану базасында рекреациялық шаруашылық мамандануымен аумақтық аймақтардың рекреациялық ресурстарын қалыптастыру;

өңірлерді әлеуметтік-экономикалық дамытудың орта мерзімді жоспарларының немесе жекелеген нысаналы өңірлік бағдарламалардың құрамына рекреациялық ресурстарды сақтау мен ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларды енгізу ;

маңызды табиғи рекреациялық ресурстар үшін - аумақтардың экологиялық сыйымдылығына негізделген табиғи ландшафттарға рұқсат етілетін рекреациялық жүктемелерді (маусымына адам-гектар) әзірлеу, одан асып түсу табиғи кешендердің деструкциясына байланысты ;

маңызды тарихи, мәдени және сәулет ескерткіштерін қорғауды, сондай-ақ "Мәдени мұра" бағдарламасын іске асыру шеңберінде қалпына келтіруді (реставрациялауды) қамтамасыз ету ;

Алдын ала талдау рекреациялық мамандану үшін мынадай өңірлер перспективалық болып табылатынын көрсетіп (12-қосымша):

Іле (Алматы қаласы, Есік қаласы, Қапшағай қаласы, Түрген ауылы, Шарын туристік-рекреациялық аймағы);

Солтүстік Тянь-Шань (Кеген ауылы, Нарынқол ауылы, Жаңаалаш ауылы, Көлжат ауылы) ;

Солтүстік Жоңғар (Дружба ауылы, Лепсинск ауылы, Сарқанд қаласы, Алакөл көлі); Түркістан (Түркістан қаласы, Тұрбат ауылы, Отырар ауылы, Шаян ауылы, Баба-Ата ауылы) ;

Жамбыл (Тараз қаласы, Мерке ауылы, Мойынқұм ауданы);

Балқаш (Балқаш маңы, Балқаш көлі);

Қарқаралы (Қарқаралы қаласы, Кент таулары);

Жоғарғы Бұқтырма (Қатонқарағай ауылы, Берел ауылы, Рамановские ключи

курорты, Марқакөл көлі);

Сайрам-Шымкент (Шымкент қаласы, Сайрам ауылы, Арыс қаласы, Сарыағаш қаласы);

Щучинск-Бурабай (Щучинск қаласы, Көкшетау қаласы, Бурабай, Қотыркөл, Зеренді демалыс аймақтары);

Ақтөбе (Абат-Байтақ кесенесі, Қобда ауданы, Жаманшин табиғи қорығы, Ырғыз ауданы, Айдарлыаша Хромтау ауданы, Қарғалы су қоймасы, Темір, Әйтеке би, Алға, Мұғалжар аудандары);

"Байқоңыр" зымыран-ғарыш кешені.

3.3.2. Еңбекті республикалық, өңірлік және халықаралық бөлуде аумақтарды бәсекеге қабілетті экономикалық мамандандыру

Міндеттері. Ұлттық, өңірлік және әлемдік экономикалық жүйеде аумақтық-экономикалық ұйымдастырудың осы заманғы модельдерін енгізу және бизнесті жүргізу есебінен ел өңірлерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Экономикалық субъектілердің кең аясын экономикалық процестерге тарту, сол арқылы кәсіпкерлікті дамытуды ынталандыру.

Әлемдік тәжірибе елдің экономикалық дамуы оның өңірлерін құрайтындардың бәсекеге қабілеттілігіне тікелей байланысты екендігін көрсетеді.

"Өңірдің бәсекеге қабілеттілігі" деп бүгінгі таңда оның еңбек өнімділігін арттыру және капиталды ұтымды пайдалану, бизнесті тиімді аумақтық-экономикалық ұйымдастыру, ұлттық, өңірлік және әлемдік нарықтарға кіріктірілу есебінен халықтың өмір сүруінің жоғары және үнемі өсіп отыратын деңгейіне қол жеткізу қабілеттілігі түсіндіріледі.

Қазіргі уақытта әлемде аумақтарды экономикалық - ұйымдастырудың екі негізгі моделі қалыптасқан - тігінен кіріктірілген (орталықтандырылған) және желілік.

Тігінен кіріктірілген өңірлер үшін негізгі жұмыс берушілер, жергілікті бюджеттерді толықтырудың негізгі көзі және өңірлерде инфрақұрылым шаруашылығын қалыптастырудың негізгі факторы болып табылатын корпоративтік құрылымдарға біріктірілген бір немесе бірнеше ірі жаппай өнеркәсіп өндірістерінің үстемдік етуі тән.

Қатаң орталықтану тән аумақты ұйымдастырудың тігінен кіріктірілген моделінен айырмашылығы желілік өңірлер автономиялық сонымен қатар өзара алмасатын кәсіпорындар желісімен ұсынылған.

Кәсіпорындардың өзара іс-қимылы ынтымақтастық және қосалқы келісім-шарттық қатынастар туралы келісімдер негізінде жүзеге асырылады. Кәсіпорындардың бір бөлігі дайын өнімді нарыққа шығарады, қалғандарының барлығы осы өндіріске бастама жасаған кәсіпорындар тобының тапсырысы бойынша операцияларды орындайды.

Тұтастай алғанда барлық кәсіпорындар кооперациялар мен өзара іс-қимыл желісін - өңірдің жаһандық бәсекеге қабілеттілігін бірлесіп қамтамасыз ететін өзара байланысты компаниялар мен институттардың географиялық жағынан жергіліктендірілген

жиынтығын білдіретін кластерді құрады.

Қазақстан үшін дамудың алдыңғы кезеңдерінде аумақтарды ұйымдастырудың тігінен кіріктірілген моделі экономикалық жағынан ақталған болып табылады, бұл өндірістің технологиялық дәйектілігіне негізделген. Сонымен қатар бүгінде елдің тігінен біріктірілген өңірлері әлемдік экономикада бәсекеге қабілеттілігімен ерекшеленбейді, жаңа технологиялар мен инновациялардың өндірушілері болып табылмайды.

Оларда негізінен құн жинақтау тізбегінің бастапқы буынындағы өндірістер орналасқан. Мұндай тізбектің ақырғы буындары өңірлерден немесе елден тыс орналасады, сондықтан қаржы ағындары мен инновациялар негізінен олардан тысқары шоғырланады. Бұл өңірлерді ірі өңірлерді құраушы тігінен кіріктірілген компанияларға және нарық конъюнктурасына байланысты етеді және тұтастай алғанда геоэкономикалық иерархияда бағынысты жағдайға қояды.

Қазіргі заманғы жағдайларда икемді мамандануымен және кластерлік ұстанымды қолдана отырып, бүкіл желінің ресурстарын жұмылдыруға негізделетін инновацияларға қабілеттілігімен сипатталатын аумақтық-экономикалық ұйымның желілік моделі Қазақстан үшін неғұрлым перспективалы болады.

Желілік модель ұлттық экономикаға үлкен тұрақтылықты қамтамасыз етеді, өйткені оның қозғалтқыш күші, ең алдымен, шикізат емес өңірлерде экономикалық процестерге экономикалық субъектілердің неғұрлым кең аясын тартуды қамтамасыз ететін шағын және орта кәсіпорындар болады.

Өңірлік кластерлерді құру желілік модельдің пәрменді тетіктерінің бірі болып табылады, өңірлік кластерлер өңірлер маманданатын қызмет салаларының айналасында құрылатын болады және қазіргі бар әкімшілік-аумақтық бірліктерді қамтып қана қоймай, көршілес аудандардың, облыстардың шекараларын да қамтиды.

Облыстардың ішіндегі елді мекендер мен аудандардың, сондай-ақ кейбір облыстардың күш-жігері өз кластерлерін құруға ғана емес, қалыптастырылатын өңірлік кластерлерге қатысуға да бағытталады.

Осы модельде әлемдік және өңірлік тауарлармен, қаржымен, жұмыс күшімен, технологиямен және ақпарат алмасу жүйесіне табысты қосылған өңірлер де (мысалы, Алматы қаласы және Алматы облысына іргелес аумақтар) ұйымдастырылады, бұл олардың бәсекеге қабілеттілігін айқындайды.

Шикізат секторының ірі кәсіпорындары үстемдік ететін өңірлерде тігінен кіріктірілген компаниялардың анағұрлым жоғары қайта бөлістер өндірістерін дамытуы (шикізатты тереңдетіп қайта өңдеу базасында), аутсорсинг тетіктерін және шағын және орта кәсіпорындардың көмекші, қызмет көрсетуші және қайта өңдеуші блогын қалыптастыра отырып, ірі жобалардағы жергілікті құрамдауыштарды күшейтуді дамыту, сондай-ақ қызмет көрсетуші және көмекші кәсіпорындардың күш-жігерін біріктіру есебінен елдің ірі жүйе құрайтын компанияларының айналасындағы

кластерлерді дамыту өңірлік бәсекеге қабілеттілікті арттырудың негізгі бағыттары
б о л ы п т а б ы л а д ы .

Мұндай көзқарас экспорттық секторды дамытудан, оны ұлттық өсімін молайту процесіне көбірек ықпалдастыра отырып, ішкі экономиканың қатарлас салаларына және өңірлердің дамуына ауқымды мультипликативтік әсерге қол жеткізуге мүмкіндік
б е р е д і .

Неғұрлым дамыған өңірлік орталықтарда өзара байланысты бірнеше өңірлерде кәсіпкерлікті жандандыруға бағдарланған Әлеуметтік кәсіпкерлік корпорацияларды (ӘКК) құру ресурстарды жұмылдыру тетіктерінің бірі болады.

ӘКК активтерді басқара алады, жобаларға бастама жасайды және нақты өңірді дамыту мүддесінде қосымша инвестициялар тартады.

Осы корпорациялар қызметінің маңызды бағыты өңірде ұзақ мерзімді негізде шағын және орта кәсіпорындардың тауарлары мен қызметтеріне сұранысты құру
б о л а д ы .

ӘКК-ні дамыту, сондай-ақ рентабельді емес кәсіпорындар қызметінің жұмыс істеу тиімділігін қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

Алдағы уақытта басқару тәжірибесінің жинақталуына және ӘКК-ні капиталдандыру деңгейін арттыруға қарай өңірлік және халықаралық нарықтарға шығуды қоса алғанда, олардың "жауапкершілік саласын" кеңейту және әртараптандыру туралы мәселе
қ а р а л у ы м ү м к і н .

Өңірлердің экономикалық дамуын жеделдету "серпіліс" жобаларды құруды ынталандыру үшін қолайлы жағдайды және осы заманғы инфрақұрылымды қалыптастыру, өңірлерге шетелдік және отандық инвестицияларды тарту (трансұлттық корпорациялар (ТҰК, әлемдік брендтер) мақсатында арнайы экономикалық аймақтар мен индустриялық парктер құру көзделеді.

Тұтастай алғанда өңірлердің бәсекеге қабілетті мамандануын қалыптастыру қазіргі бар, бірақ оның ішінде бәсекеге қабілетті кластерлерді қалыптастыру жолымен сыртқы нарықтарда бәсекелесу әлеуеті бар мамандануға (13-қосымша) базасында құрылатын
б о л а д ы .

Өңірлердің мамандануы тұтынушылар мен нарықтарға бағдарланумен қалыптастырылатын болады. Тар маманданған және олар неғұрлым күшті бәсекелі басымдықтарға ие салаларда өңірлер табысқа қол жеткізетіндігін әлемдік тәжірибе көрсетті. Сондықтан өңірлер бір немесе бірнеше салаларға (қызмет салаларына) маманданады, ал барлық қалған қызмет түрлері осы негізгі салаларға қызмет көрсетумен және қамтамасыз етумен байланысты болады.

Өңірлік билік өкілдері инноватор рөлінде бой көрсетіп, дәстүрлі факторларға (табиғи, еңбек ресурстары, қазіргі бар өндірістік қорлар) қарағанда өңірлердің өздері құра алатын және олардың ұзақ мерзімді бәсекелі басымдығын қамтамасыз ететін өндірістің мамандандырылған факторларын (инновациялық әлеует, білікті жұмыс күші,

институционалдық орта) құра отырып, экономикалық жағынан өзін-өзі құруға ұмтылуға тиіс.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Мынадай шаралар кешенін іске асыру арқылы өңірлердің бәсекеге қабілетті мамандануын қалыптастыру:

ұлттық, өңірлік және әлемдік экономикалық жүйедегі өңірлер мен елдің тірек қалаларының ұстанымдану (мамандану) бағыттарын айқындау үшін маркетингтік зерттеулер жүргізу;

облыстардың және тірек қалалардың жүргізілген маркетингтік зерттеулер негізінде олардың ұлттық, өңірлік және әлемдік нарықтардағы ұстанымдану бағыттарын айқындайтын бәсекелі даму стратегиясын (бәсекелі стратегияларды) әзірлеуі, өңірлердің даму стратегиясын әзірлеудің негізінде мынадай әдіснама жатуы тиіс:

өңірлер ұстанымдануының геоэкономикалық ауқымы;

бірінші кезекте өз мүмкіндіктерін бағдарға алу (өзін-өзі ұйымдастыру мен ішкі ресурстарды жұмылдыру);

өңірлердің өндірістің дәстүрлі факторларын тиімді пайдалануға ғана емес, инновациялық әлеует, білікті жұмыс күші, қазіргі заманғы инфрақұрылым және институционалдық орта сияқты мамандандырылған факторларды дамытуға да бағдарлануы;

салалық және аумақтық кооперациялау әлеуетін сату;

қолайлы бизнес-ахуал жасау және экономикалық субъектілердің кең аясын жалпы экономикалық даму процесіне кіріктіру.

Мемлекеттік органдар, жеке меншік кәсіпорындар, бизнес-қауымдастықтар, ҒЗИ мен басқа да мүдделі құрылымдар өкілдерінің қатысуымен өңірлік стратегияларды қалыптастыруда және іске асыруда мемлекет пен бизнестің серіктестігін қамтамасыз ететін тетік ретінде облыс әкімдерінің жанынан консультативтік-кеңесші органдар ретінде Бәсекеге қабілеттілік жөніндегі кеңестер құру.

Мыналардың:

өңірдің (немесе бірнеше жақын орналасқан өңірлердің) әлеуетті бәсекелі артықшылықтары бар тауашаларға шығу үшін шағын және орта компаниялардың, сондай-ақ басқа да мүдделі ұйымдардың күш-жігерін біріктіру есебінен;

ірі тігінен кіріктірілген компаниялар әрекет ететін өңірлерде (негізінен мұнай-газ және тау-кен металлургия салаларында) - өңірдің ірі компанияларының талаптарына сай келетін тауарлар мен қызметтерді жеткізу жөніндегі тапсырыстарды алу және орындау үшін шағын және орта компаниялардың күш-жігерін біріктіру есебінен кластерлік бастамаларды іске асыру.

Кластерлік зерттеулер нәтижелері бойынша туризм, жүк тасымалы, мұнай-газ машиналарын жасау, тоқыма өнеркәсібі, тамақ өнеркәсібі, металлургия және құрылыс материалдарының өндірісі сияқты салалар мен кіші салаларда кластерлер құру

перспективалы болып айқындалған (14-қосымша).

Ұзақ мерзімді перспективада оларды айқындау үшін кластерлік бастамаларды анағұрлым егжей-тегжейлі зерттеу қажет болатын басқа да салалар мен кіші салаларда да кластерлерді дамыту көзделіп отыр.

Кластерлер екі жолмен құрылады: кенеттен (тікелей мемлекеттік қолдаусыз) және мемлекеттің бастамасы бойынша - "синтетикалық" кластерлер.

"Синтетикалық" кластерлерде компаниялар да, мемлекет немесе донорлық компаниялар да көшбасшы бола алады.

Құрылатын кластерлер мынадай сипаттамаларға жауап беруі тиіс: бәсекелі ортаның болуы және сонымен қатар кластерлерге қатысушылар арасындағы кооперациялау географиялық шоғырландырылуы, бір қызмет түріне мамандануы (мысалы, туризм кластері), қатысушылардың әртүрлі құрамы, ұзақ мерзімділігі және инновацияларға а ш ы қ т ы ғ ы .

Кластерлерді дамытуда жеке бастама негізгі рөл атқаратын болады.

Кластерлік бастамалардағы мемлекеттік органдардың ең алдымен жергілікті атқарушы органдардың рөлі жәрдем көрсетуде немесе мынадай жағдайлар жасауда б о л а д ы :

жеке меншік сектор тарапынан бастама болмаған жағдайда "синтетикалық" кластерді дамытуға бастамашылық ету (маркетингтік зерттеулер жүргізу кластерлерге әлеуетті қатысушылар арасында диалог орнату және басқалар);

бастамашылық кластерлерде - кластерге әлеуетті қатысушылар: өндірушілер, берушілер, сервистік компаниялар, ғылыми-зерттеу институттары, жоғары оқу орындары, реттеуші органдар мен қаржы институттары арасындағы өзара іс-қимылды қамтамасыз ететін тиімді үйлестірілген тетіктер (мысалы, үйлестіру кеңестері) құру;

кластерлік даму үшін қамтамасыз етуші инфрақұрылымды қалыптастыру және дамыту: өндірістік және қойма үй-жайларын, кіреберіс жолдарын беру, көлік-логистикалық тораптарды, кадрлардың біліктілігін арттыру орталықтарын қалыптастыру; инженерлік желілері бар жер учаскелерін және кластерлерді дамытуды қамтамасыз ететін басқа да объектілерді беру;

мыналарды: кластерге қатысушыларды қажетті ақпаратпен (нарық, заңнамалық база , перспективалы жобалар және басқалар туралы) қамтамасыз ету үшін ақпараттық жүйе құруға және оның жұмыс істеуіне жетуіне жәрдемдесуді; конференциялар, мамандандырылған семинарлар, жарнамалық-тұсаукесер іс-шараларын, кластерлерге әлеуетті қатысушылардың шет елдерге танысу сапарларын ұйымдастыруды және өткізуді, брошюралар, каталогтар мен басқа да материалдарды шығаруды көздейтін кластерлеуді ақпараттық қамтамасыз етуді ұйымдастыру.

Басқа кәсіпорындарға (шағын және орта бизнес субъектілеріне) мердігер кәсіпорынның өзінен жақсы орындай алатын бизнес-функцияларды немесе бизнес-процестердің бөліктерін беруді болжайтын ірі шетелдік және ұлттық

компаниялардың аутсорсингін ынталандыру жөніндегі шараларды әзірлеу және іске асыру ;

Ірі шетелдік компаниялар операцияларын жүргізетін салаларда Қазақстанда жұмыс істейтін шетелдік компаниялар үшін өнімдер мен қызметтердің жекелеген түрлерін беруге қазақстандық өндірушілерді тартуды болжайтын жергілікті құрамдас бөліктерді күшейту оның ішінде мыналардың есебінен:

олардың жергілікті компанияларды дамытуға салатын инвестицияларының пайдалылығы үшін жағдай жасай отырып, көмекші, қызмет көрсететін және өңдеуші салаларда шетелдік инвесторлармен бірлескен кәсіпорындар құру халықаралық сапа стандарттарын, өндірісті ұйымдастыру мен басқарудың озық әдістерін, оның ішінде осы бөліктегі шетелдік компаниялардың күш-жігерін көтермелей отырып енгізу жолымен шағын және орта компаниялардың әлеуетін арттыру;

біліктілігі жоғары кадрларды даярлау, оның ішінде осы жұмысқа мүдделі шетелдік инвесторларды тарта отырып ;

ірі компаниялар мен жергілікті берушілер арасында белсенді және тиімді ақпараттық алмасу үшін жағдай жасау (ірі компаниялар үшін жергілікті мердігерлер туралы ақпарат, ірі ұлттық және халықаралық компаниялар беретін мүмкіндіктер туралы, сондай-ақ жергілікті мердігерлер үшін жергілікті құрамдас бөліктер жөніндегі талаптар туралы ақпарат).

Аутсорсингті енгізу және жергілікті құрамдас бөлікті күшейту жөніндегі, өндіріс шығынын төмендетуге мүмкіндік беретін және тігінен кіріктірілген компаниялардың жаһандық нарықтағы өнімінің бәсекеге қабілеттілігін арттыратын шаралар ірі компаниялар үшін қосымша әкімшілік талап емес, олардың операциялық қызметінің бір бөлігі болуы тиіс.

Жергілікті компаниялардың ірі шетелдік компаниялардың технологиялық тізбегіне қол жеткізуі өз өнімдері мен қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және перспективада сыртқы нарыққа да шығуға мүмкіндік береді.

Мұндай мамандану шикізат ресурстары сарқылғаннан кейін де жалғаса береді (бірнеше он жыл бұрын мұнай ресурстарының сарқылуына қарамастан, мұнай өнеркәсібінің орталығы болып табылатын Хьюстон қаласы үлгісінде).

Әлеуметтік кәсіпкерлік корпорацияларды құру жөніндегі іс-шараларды іске асыру: "Үздік әлемдік практиканы" ескере отырып, Әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялар құру тұжырымдамасын әзірлеу;

Макроөңірлерде қоғамдық мүддені және табысты қызметті қамтитын 5-7 әлеуметтік кәсіпкерлік корпорациялар құру.

Арнайы экономикалық аймақтар (АЭА) мен индустриялық парктер (ИП) құру туралы мәселені пысықтау:

ДСҰ-ға мүше мемлекеттердің талаптарына сәйкес келетін Қазақстанда АЭА жұмыс істеуінің негізгі қағидаттарын көрсететін еркін экономикалық аймақтар құру

тұжырымдамасын

әзірлеу;

АЭА мен ИП құру мәселелерін қозғайтын нормативтік құқықтық базаны өзгерту жөнінде ұсыныстар дайындау;

жергілікті атқарушы органдардың ұсыныстары негізінде АЭА мен ИП жұмыс істеуінің әлеуетті экономикалық пайдасын назарға ала отырып, жекелеген АЭА мен ИП құру орындылығы мәселелерін қарау;

АЭА мен ИП-нің өңірлердің экономикалық қызметіне тығыз кірігуін қамтамасыз ету тетіктерін әзірлеу.

3.3.3. Аумақтық дамуды инфрақұрылымдық қамтамасыз ету

Міндеттері. Экономикалық белсенділіктің өсуі және әлемдік шаруашылық жүйесіне үйлесімді кіріктірілген бірыңғай ішкі экономикалық кеңістік құру үшін жағдай жасау.

Халықтың қолайлы тыныс-тіршілік ортасын жасау.

Өндірістік, энергетикалық, инженерлік, көлік, телекоммуникациялық, су шаруашылығы, әлеуметтік және рекреациялық инфрақұрылымдарды үйлестіріп дамытуды қамтамасыз ету.

Кластерлік дамуды қамтамасыз ету инфрақұрылымын қалыптастыру.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктері арқылы инфрақұрылым объектілерін салуға және пайдалануға жеке меншік капиталды тарту.

3.3.3.1. Инновациялық инфрақұрылым

Міндеттері. Ұлттық инновациялық жүйенің (ҰИЖ) орнықты жұмыс істеуін және оны дамытуды қамтамасыз ететін көп деңгейлі инновациялық инфрақұрылым қалыптастыру, экономика мен экспортқа бағдарланған өндірістердің жаңа жоғары технологиялық секторларын құру.

Инновациялардың рөлі және оларды орнықты генерациялауды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін жүйенің болуы білімге негізделген, қоғамдық әл-ауқаттың іргетасы болуға қабілетті бәсекеге қабілетті экономиканы құру үшін аса маңызды. Елді ұстанымдаудың жаңа міндеттерін шешу тұрғысында мыналарға бағытталған шараларды қабылдау қажеттілігінен туындайды:

адам ресурстарын капиталдандыруға;

қоғамдық капиталдың өнімділігін өсіруге;

зияткерлікті қажетсінетін қызмет салаларында халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз етуге.

Осы мәселелерді шешу мақсатында Қазақстанда мыналарды қамтитын көп деңгейлі инновациялық инфрақұрылымды ² қалыптастыру көзделеді:

жоғары оқу орындарынан, ҒЗИ-лардан, ғылыми орталықтардан, білікті жұмыс күшін даярлауға және жаңа идеялар мен әзірлемелерді генерациялауға бағдарланған консалтингтік және білім беретін компаниялардан тұратын өзара іс-қимыл желісін

танытатын білім беру-инновациялық кешендер мен аймақтар;
технологиялық парктер мен технологиялық бизнес-инкубаторлар кіретін, ғылыми идеялар мен әзірлемелерді коммерцияландыруға және тауарларға материалдандыруға бағдарланған бизнес-технологиялық кешендер;
инновациялық қызметті қолдауға бағдарланған және қаржыландыру, маркетинг, жарнама-көрме қызметі, патенттеу-лицензиялау жұмысы және зияткерлік меншікті қорғау мәселелерімен айналысатын қолдау кешендері.

² Инновациялық инфрақұрылым - жаңа білім мен жаңалық өндіретін, оларды жаңа өнімдерге және қызметтерге қайта құратын, олардың таралуын және нарық жағдайында тұтынуды қамтамасыз ететін инновациялық қызмет субъектілерінің жиынтығы және олардың арасындағы өзара байланыс.

Инновациялық инфрақұрылымды қалыптастырудың міндетті шарты жоғарыда аталған кешендердің барлығының болуы және жиынтығында өңірлік инновациялық жүйені құрайтын олардың бір-бірімен тығыз өзара іс-қимылы болып табылады.

Білім беру-инновациялық, бизнес-технологиялық және қолдау кешендері білікті адам ресурстарын (оның ішінде шетелдік) дамыту және тарту, сондай-ақ технологиялар трансфертін қамтамасыз ету саясаты жүргізілетін жаңа экономика инфрақұрылымын макроөңірлерде өрістетуге міндетін шешуге бағытталуы тиіс.

Алдын ала зерттеулер жоғары шоғырланған ғылыми әлеуеті бар аумақтар:

Астана және Алматы қалалары, өнеркәсіптік дамыған өңірлердің жекелеген облыс орталықтары өңірлік инновациялық жүйелер орталықтарын құру үшін перспективалық өңірлер болып табылатындығын көрсетті. Өңірлік инновациялық жүйелер (ӨИЖ) бір әкімшілік-аумақтық бірлікпен ғана шектеліп қалмайды. ӨИЖ-нің жекелеген кешендері көршілес қалалардың, аудандардың және облыстардың аумақтарында болады.

Ұлттық инновациялық жүйені қалыптастыру экономиканың мемлекеттік және жеке меншік секторларының күш-жігерін біріктіру негізінде жүзеге асырылады.

Инновациялық инфрақұрылымды қалыптастыру идеологиясы оның қаржы инфрақұрылымымен (венчурлік инвестициялау, гранттар, инновациялық тәуекелдерді сақтандыру) түйісу, ақпараттық қамтамасыз ету (ауани технопарк) және (уәкілетті органдардың инновациялық қызметті, ғылымды және ғылыми-техникалық қызметті, сертификаттау мен стандарттауды дамыту, барлық мүдделі тараптармен аумақтық даму жөніндегі бірлескен жұмыс) институционалдық шеңберлер мәселелерін қамтуы тиіс.

Инновациялық инфрақұрылымның жоғарыда аталған элементтері толыққанды өңірлік кластерлерді құру және осы базада елді желілік кеңістікте ұйымдастыруды кеңінен жаю процесіне ықпал етуге арналған.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Қазақстан Республикасының Индустриялық-инновациялық дамуының 2005 - 2015

жылдарға арналған стратегиясын іске асыру шеңберінде мынадай шараларды жүзеге асыру :

инновациялық инфрақұрылымның қазіргі бар базалық элементтерін дамытуды қолдау: ғылыми және білім беру мекемелері;

перспективалы өңірлерде және мыналардан тұратын орталықтары бар пилоттық өңірлік инновациялық жүйелер (ӨИЖ) құру:

ұзақ мерзімді перспективада елді ұстанымдау тұрғысынан Қазақстан үшін өзекті тақырыптар бойынша білім беру-инновациялық кешендері мен аймақтардан:

өнеркәсіптік әзірлемелер, минералдық шикізатты кешенді пайдалану және қайта өңдеу технологиясы, ауыл шаруашылығы саласындағы әзірлемелер; химиялық және биологиялық технологиялар; экология және баламалы энергия көздері саласындағы әзірлемелер; медициналық әзірлемелер; ядролық технологиялар; ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар; ғарыштық зерттеулер; әскери-өнеркәсіптік технологиялар; тұрмыста пайдалануға арналған әзірлемелер;

бизнес-технологиялық кешендерден: олардың ұлттық немесе өңірлік мәртебесін айқындау өлшемдерін әзірлей отырып, технологиялық парктерден, бизнес-инкубаторлардан және өңірлік технологиялар трансфертті орталықтарынан; инновациялық қызметті қолдау кешендерінен.

ӨИЖ ішінде жоғарыда аталған кешендер арасындағы тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету жөніндегі шаралар;

Оны құруды және дамытуды ынталандыратын шаралар мен тетіктерді пысықтау есебінен бәсекелі инновациялық бизнес орта құру; құрылған және өзін оң жағынан танытқан инновациялық инфрақұрылым объектілерін басқа өңірлерде тираждау, ғылыми-техникалық секторда алынатын өнімдерді нарықтарға жылжытуды қамтамасыз ететін тұтас жүйені қалыптастыра отырып, жетіспейтін буындарды құру және дамыту;

Инновациялық инфрақұрылымды аумақтық ұйымдастырудың мынадай мәселелермен өзара байланысу мәселелерін пысықтау:

инновациялық қызметтің қаржы инфрақұрылымын дамыту (венчурлік инвестициялау, мемлекеттік гранттар, инновациялық тәуекелдерді сақтандыру және т.с.с.);

инновациялық қызметтің ақпараттық инфрақұрылымын дамыту ("Ауани технопарк" бірыңғай ақпараттық жүйесі);

әртүрлі институттардың инновациялық қызмет саласындағы тиімді өзара іс-қимыл жасауы (инновациялық қызметті, ғылым мен ғылыми-техникалық қызметті, сертификаттау мен стандарттауды дамыту, өңірлік дамыту жөніндегі уәкілетті органдар, "ұлттық инновациялық қор" АҚ, "Инжиниринг және технологиялар трансфертті орталығы" АҚ, Үкімет жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия, жоғары оқу орындары, ҒЗИ, мүдделі мемлекеттік органдар, халықаралық ұйымдар және бизнес-әріптестер мен басқалар);

Ел өңірлерінің оларда өңірлік инновациялық жүйелердің жекелеген кешендері мен аймақтарын ұйымдастыру жөніндегі өздерінің бәсекеге қабілетті мүмкіндіктерін (жобаларын) айқындауы және іске асыруы.

3.3.3.2. Көлік-коммуникациялық инфрақұрылым

Міндеттері. Экономиканың көлік қызметтеріне қажеттіліктерін және елді өңірлік және әлемдік экономикалық жүйелерге ықпалдастыруды қамтамасыз ететін толыққанды ұлттық көлік-коммуникациялық инфрақұрылымды қалыптастыру.

Көлік-коммуникациялық инфрақұрылымның рөлі елді және оның өңірлерін әлемдік шаруашылық жүйесінде ұстанымдаудың жаңа міндеттерін іске асыру, экономикалық кеңістіктің және елдің халқын таратып орналастыру жүйесінің қаңқасын қалыптастыру

ү ш і н а с а м а ң ы з д ы .

Көлік-коммуникациялық жүйені одан әрі дамыту елдің шектес әлемдік экономикалық топтармен (Еуропалық Одақ, ТМД, Оңтүстік-Шығыс Азия және Таяу Шығыс елдері) өзара тиімді ықпалдастыруды қамтамасыз етуі, ел өңірлерінде кластерлер жасау және оларды дамыту жөніндегі жалпыұлттық жобаларды іске асыруға ықпал етуі мынадай негізгі міндеттерді шешу тұрғысынан қаралуы тиіс:

отандық өндірушілер өнімінің сыртқы және ішкі нарықтарға экономика шығындарының құрылымындағы көліктік құрамдас бөлікті қысқарта отырып, қысқа мерзімде және орнықты шығуын қамтамасыз ету;

аумақтар мен олардың халқының әлеуметтік-экономикалық өсу көздеріне қол жеткізуіне жол ашатын елдің байланыстылығын, оның ішкі ықпалдасуын қамтамасыз е т у ;

елдің және оның өңірлерінің сыртқы нарықтарға ықпалдасуын қамтамасыз ету мәселелерін шеше отырып, көлік әлеуетін барынша тиімді пайдалану;

бүкіл орталық-азия өңіріне қызмет көрсететін сауда-логистикалық орталықтар ретінде елдің маңызды көлік тораптарын қалыптастыру.

Жоғарыда көрсетілген барлық міндеттерге сәйкес келетін инфрақұрылымдық жобалар бірінші кезекте іске асырылуға тиіс.

Республиканың көлік-коммуникациялық кешеніндегі жай-күйді жүйелі талдау қазіргі бар проблемаларды шешу үшін оны дамытуды реттеудің шоғырландырылған жүйесін әзірлеу және іске асыру қажет екендігін көрсетті, бұл мыналарға негізделген:

қазіргі бар институционалдық және ұйымдастырушылық құрылым шеңберінде өзара байланыс және келісу арқылы шешуді талап ететін, қаралатын мәселелердің ведомствоаралық және салааралық сипатына;

экономикалық субъектілердің көлік қызметтеріне деген мүдделерін жан-жақты есепке алу және оны дамытуға арналған шығындарды оңтайландыру қажеттілігіне.

Мемлекеттік реттеудің тұтас объектісі ретінде қаралатын оның әр түрлі магистральдық және тораптық элементтерінің тұжырымдамалық және технологиялық жағынан өзара байланысты жүйе ретінде Ұлттық көлік-коммуникациялық

инфрақұрылымды қалыптастырудың және перспективалық дамытудың жаңа идеологиясын әзірлеу қажет.

Осы идеологияның мазмұнында көлік-коммуникациялық кешенді одан әрі дамыту басымдығы (әсіресе жаңа бағыттарды жоспарлау кезінде) коммуникациялық дәліздер мен тораптық сауда-логистикалық орталықтарды қалыптастыру (нығайту) болуға тиіс.

Коммуникациялық дәліз ұғымы онда мыналардың болуын болжайды:

магистральдық темір жолдың;
автомобиль жолының (кемінде II техникалық санаттың);
талшықты-оптикалық байланыс желісінің (ТОБЖ);
транзиттік электр беру желісінің (ЭБЖ);
магистральдық газ және мұнай құбырларының (экономикалық орындылығы кезінде) ;

қызмет көрсететін персоналы жалпы әлеуметтік инфрақұрылымы бар арнайы құрылатын елді мекендерде орналасатын сервис орталықтарының (масштабты үнемдеу) ;

Коммуникациялық дәліздердің тиімділігін арттыру үшін жолаушылар мен жүк тасымалын ұйымдастыру және жүзеге асыру процесінде көлік түрлері арасында технологиялық өзара іс-қимылды қамтамасыз ететін көлік тораптары қалыптастырылатын болады, ал жаңа коммуникацияларды салу оларды пайдалануға беру және одан әрі ұстау жөніндегі жиынтық шығындарды оңтайландыру мақсатында өзара үйлестіріледі.

Өңіраралық көлік ағындарын жүйелендіру және өңірлердің экономикалық белсенділігін өсіруді ынталандыру үшін көлік-логистикалық тораптар (КЛТ) құрылатын болады, олар мыналарды қамтиды:
көлік торабы ;

жүктерді өңдеу, шоғырландыру және партияларға бөлу жөніндегі орталық;
жүктердің сапасын бағалау жөніндегі орталық.

КЛТ негізгі жүк ағындарының қиылысу пункттерінде орналасуы тиіс.

Ірі көлік-логистикалық тораптар ұлттық деңгейдегі сауда-логистикалық орталықтарды (СЛО) қалыптастыруға негіз болады.

Қазіргі бар және қалыптастырылатын коммуникациялық дәліздер ел дамуының стратегиялық осьтері шеңберінде қалыптастырылатын Солтүстік Қазақстан, Орталық (тіректік) және Оңтүстік Қазақстан сауда-экономикалық дәліздерінің негізгі, инфрақұрылымдық құрамдас бөлігін құрауы, елдің өңірлік және жаһандық нарықтарға (транзит әлеуетін сатуды қоса алғанда) ықпалдасуына сияқты, экономикалық белсенділіктің тиімді дамитын аймақтарын қалыптастыру базасы ретінде сауда-логистикалық орталықтардың ел кеңістігінде өрістету процесіне де ықпал етуі т и і с .

Сауда-экономикалық дәліздер шеңберінде коммуникациялық дәліздерді

жұмыс істеуі) нормативтік құқықтық қамтамасыз ету;
аралас темір жол және автомобиль тасымалдары одақтарын құруға бастамашылық жасау;

Трансазиялық темір жол магистралі (ТАТМ) өтетін елдердің өкілдері кіретін консорциум түрінде ТАТМ-ның Солтүстік және Оңтүстік дәліздері бойынша трансұлттық операторлар құруға бастамашылық жасау;

ТАТМ-ның Солтүстік және Оңтүстік дәліздерінің бойындағы көлік-логистикалық тораптарды дамыту, қазіргі заманғы технологияларға сәйкес шекаралық көлік өтпелерін жаңғырту;

ел аумағы арқылы өтетін жүк транзитіне кедергі келтіретін "физикалық емес" (өкімшілік, кедендік) тосқауылдарды жою жөніндегі шараларды қабылдау; контейнерлік, контрейлерлік және мультимодальдық тасымалдарды дамытуды жандандыру (жетілдіру) жөнінде шаралар әзірлеу және іске асыру;

Алматы және Астана қалаларының әуежайлары арқылы (Токио, Сингапур қалаларының үлгісі бойынша) жолаушылардың авиациялық транзитін жандандыру жөнінде шаралар әзірлеу.

Көлік-коммуникациялық қызметтер көрсету саласындағы ұлттық заңнаманы халықаралық нормалармен үйлестіру (басым халықаралық конвенцияларға, келісімдерге және хаттамаларға қосылу);

Инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландырудың және көлік-коммуникациялық инфрақұрылым объектілерін ұстаудың жаңа тетіктерін енгізу, оның ішінде мыналардың негізінде:

мемлекеттік-жеке меншік әріптестік құралдарының;
инфрақұрылымдық облигациялар шығарудың;

ақылы автомобиль жолдарын енгізудің (атап айтқанда үлкен Алматы айналма автомобиль жолын (ҰАААЖ), "Алматы - Қапшағай" жоғары сыныпты автомобиль жолдарын салу және кейіннен пайдалану), сондай-ақ жапондық NDK (Nihon Doro Kodan немесе Japan Highway Public Corporation) үлгісіндегі ұлттық деңгейдегі ақылы автомагистральдарды салу және пайдалану миссиясы бар пайдасыз ұлттық компания құрудың орындылығын зерделеу;

көлік-логистикалық тораптарды және сауда-логистикалық орталықтарды құруға және пайдалануға жеке меншік инвесторларды тарту.

Көлік-коммуникация инфрақұрылымын құру және жаңғырту жөніндегі шараларды іске асыру:

темір жол көлігі:

негізгі халықаралық темір жол дәліздерінде өткізу қабілетін, бағыттық жылдамдықты ұлғайту жөніндегі іс-шараларды іске асыру (тиісті инфрақұрылым қалыптастыра отырып):

темір жолдар салу (қайта жаңарту) есебінен темір жолдар жүйесінің тіректік

қаңқасын және транзиттік әлеуетін нығайту (15, 16-қосымшалар);
елдің магистральдық темір жолдарының жүк тасымалы неғұрлым жоғары
учаскелерді электрлендіру;
халықаралық темір жол кеңесімен (ХТЖК) және Темір жол ынтымақтастығы
ұйымымен (ТЖЫҰ) бірлесіп, N.E.W. - corridor (Қытай - Қазақстан "Достық - Петропавл
" - Ресей - Норвегия - Бостон (АҚШ) жобасын іске асыру.

автомобиль көлігі:

Қазақстан Республикасының Автомобиль саласын дамытудың 2006 - 2012
жылдарға арналған бағдарламасын іске асыру шеңберінде (17-қосымша):
негізгі халықаралық транзиттік дәліздерге енгізілген республикалық маңызы бар
автомобиль жолдарының учаскелерін қайта жаңарту (салу), жөндеу (олардың жоғары
жүк тасығыштығын ескере отырып, бірінші кезекте);
ауылдық жерлер елді мекендерінің автокөлік қатынастарына қол жетімділігін
қамтамасыз ету үшін облыстық және аудандық маңызы бар автомобиль жолдарын
сақтау және қалпына келтіру;
халықаралық стандарттарға сәйкес келетін (Жапониядағы "жол станциялары" үлгісі
бойынша) транзиттік трассалардың бойындағы жол бойы инфрақұрылымының
объектілерін құру.

әуе көлігі:

республиканың тораптық әуежайларының инфрақұрылымын қайта жаңарту (
жаңғырту) және олардың бүкіл инфрақұрылымының техникалық жай-күйін
халықаралық стандарттар деңгейінде ұстап тұру, Астана, Алматы, Атырау қалаларында
әуежайлар қызметін "хабтар" қағидаты бойынша ұйымдастыру;
аэронавигациялық жүйелерді жаңғырту және дамыту.

су көлігі:

негізгі теңіз порттарының инфрақұрылымын қайта жаңарту (жаңғырту);
меншікті теңіз сауда флотын, сондай-ақ теңіз операцияларына қолдау көрсету
флотын құру;
кеме қатынасы қауіпсіздігін жүзеге асыру үшін ішкі су жолдарында кеме жүрісінің
кепілдік берілген габариттерін қамтамасыз ету;
мемлекеттік техникалық өзен флотын жаңарту және жаңғырту.

құбыржол көлігі (18-қосымша)

елдің көмірсутегі ресурстарын сыртқы нарықтарға экспорттау бағыттарын
әртараптандыратын мұнай құбырларын салу;
қазіргі мұнай құбырларының өткізу қабілетін кеңейту;
газ-көлік жүйесін жаңғырту.

электр энергиясын тасымалдау:

ұлттық электр желісін (ҰЭЖ) жаңғырту (19-қосымша);
"Солтүстік - Оңтүстік" 500 кВ екінші транзит желісін салу (аяқтау);

елдің батыс өңірлерінің электр энергиясына тапшылығын жабу үшін транзиттік ЭБЖ-лар салу.

телекоммуникациялар және байланыс:

ұлттық ақпараттық супермагистраль (ҰАСМ) салуды аяқтау (20-қосымша); жергілікті телефон желілерін жаңғырту және дамыту, ауылдық телефон байланысын дамыту үшін сымсыз қол жеткізу технологияларын пайдалану, байланысты цифрландыру деңгейін әрбір өңір және тұтастай ел бойынша 100 %-ға дейін жеткізу (қазіргі деңгейі 72,1 %);

КАZSAT ұлттық байланыс спутникті және спутниктер тобын орбитаға шығару; ұлттық көлік-коммуникация инфрақұрылымын дамыту жөніндегі іс-шараларды іске асыру шеңберінде елдің аумақтық дамуының стратегиялық осьтерімен өзара байланысатын сауда-экономикалық дәліздерді қалыптастыру ұйғарылып отыр.

Солтүстік Қазақстан сауда-экономикалық дәлізі (СҚСЭД)

СҚСЭД-нің бүкіл бойында коммуникациялық желілер негізінен қалыптасқандығына байланысты осы бағыттағы мынадай коммуникациялық дәліздерді, олардың учаскелерін, сондай-ақ көлік тораптарын нығайту негізгі міндет болып табылады.

"Солтүстік Қазақстан - Батыс Қазақстан" коммуникациялық дәлізі:

"Хромтау - Алтынсарин" темір жол учаскесін одан әрі абаттандыру, "Тобыл - Хромтау - Қандыағаш - Мақат - Ақсарай" темір жол учаскелерін электрлендіру;

"Ақтөбе - Қарабұтақ - Қостанай облысының шекарасы" автомобиль жолын қайта жаңарту; "Торғай - Қарабұтақ" автомобиль жолын салу мәселесін пысықтау;

елдің батыс өңірлерінің электр энергиясына деген тапшылығын жабу үшін транзиттік ЭБЖ салу (Жітіқара (Қостанай облысы) - Өлке (Ақтөбе облысы) 500 кВ ВЛ).

Орал және Солтүстік макроөңірлерінің байланыстылығын қамтамасыз ете отырып, Солтүстік Қазақстанның тауар өндірушілерінің Каспий теңізінің теңіз порттарына шығуы, перспективада осы коммуникациялық учаске оған Ресей Федерациясының Шығыс бөлігінің тауар ағындарын тарта отырып, қалыптастырылатын "Солтүстік - Оңтүстік" халықаралық көлік дәлізінің шығыс бөлімшесін қалыптастыруы мүмкін.

Осыған байланысты Каспий макроөңірінің көлік тораптарына шығуды қамтамасыз ететін "Ақтөбе - Атырау, Ақтау" коммуникациялық учаскесін нығайту перспективалы міндет болып табылады (темір жол және автомобиль жолдары желісін жаңғырту).

"Қытай - Қазақстан - Ресей Федерациясы - Еуропа" көлік дәлізі:

Трансазиялық темір жол магистралінің (ТАТМ) Солтүстік бөлігінің өткізу қабілетін арттыру және инфрақұрылымын нығайту;

"Шар - Өскемен" темір жол учаскесін салуды аяқтау;

темір жолдардың жекелеген учаскелерін электрлендіру;

өңірдің ірі тіректік қалалары арасындағы қатынас сияқты, "Қытай - Ресей

Федерациясы - Еуропа" бағытындағы жүк тасымалын қамтамасыз ететін негізгі халықаралық бағыттарда автомобиль жолдарын салу (қайта жаңарту оңалту); "Майқапшағай - Семей - Павлодар - Ресей Федерациясының шекарасы", "Астана - Қостанай - Ресей Федерациясының шекарасы" және басқа да автомобиль жолдарын қ а й т а ж а ң а р т у (о ң а л т у) ;

Жаңа Еуразиялық Көлік Бастамасы (NELTI) - "Пекин - Бақты - Берлин" "жасыл" көлік дәлізі жобасын іске асыру.

Астана, Ақтөбе қалаларында КЛТ (жүк және жолаушылар терминалдарын жаңғырту, процессингілік орталықтар құру, Астана қаласының әуежайын "хаб" қағидаты бойынша ұйымдастыру) және Қостанай, Орал қалаларында СЛЮ құру.

Оңтүстік Қазақстан сауда-экономикалық дәлізі (ОҚСЭД) (қалпына келтірілген Ұлы Ж і б е к ж о л ы)

Осы бағыттағы негізгі міндет басқа бағыттармен салыстырғанда бәсекеге қабілетті "Қытай - Қазақстан - Орталық Азия, Кавказ, Ресей - Еуропа" коммуникациялық дәлізін, "Солтүстік-Оңтүстік" транзит дәлізінің қазақстандық учаскесін онда ел өңірлеріне де, орталық азия өңіріне де қызмет көрсететін маңызды көлік-логистикалық тораптарды және сауда-логистикалық орталықтарды орналастыра отырып қалыптастыру болып т а б ы л а д ы .

Дәліздің бүкіл бойындағы барлық коммуникация кешенін жаңғыртумен және оны халықаралық стандарттарға сәйкес келтірумен қатар, жекелеген учаскелердегі магистральдық және тораптық элементтерді күшейту (құру) қажет:

Достық көлік өтпесін күшейту, "Ақтоғай - Достық" темір жолын жаңғырту, "Қорғас - Сарыөзек", "Бейнеу - Шалқар", "Маңғышлақ - Баутино", "Ералиев - Құрық" темір жолының жаңа учаскелерін салу, "Бейнеу - Мақат" темір жолының учаскесін жаңғырту, "Ақтоғай - Достық", "Алматы - Ақтоғай" темір жолдарының учаскелерін электрлендіру.

Өңірдің ірі тіректік қалалары арасындағы қатынасты да, мынадай бағыттардағы жүк транзитін де қамтамасыз ететін негізгі халықаралық бағыттарда автомобиль жолдарын с а л у (қ а й т а ж а ң а р т у , о ң а л т у) :

Орта Азия елдері және одан әрі Таяу Шығысқа;
Ресей Федерациясы және одан әрі Еуропаға;

Ақтау порты ("Шалқар - Арал" және "Бейнеу - Шалқар" автомобиль жолдарын салу мәселесін пысықтай отырып) және одан әрі Кавказға.

Ақтау халықаралық теңіз сауда портын кеңейту, Баутино және Құрық порттарының порттық инфрақұрылымын дамыту, Атырау өзен портын жаңғырту;

"Батыс Қазақстан - Қытай" мұнай құбырын салу, Каспий құбыржол консорциумының өткізу қабілетін 67 млн.т дейін, "өзен - Атырау - Самара" мұнай құбырын 25 млн. т дейін кеңейту, "Орта Азия - Орталық" газ тасымалы жүйесін жаңғырту, "Қазақстан - Түркіменстан - Иран" мұнай құбырын, "Каспий өңірі - Қытай"

магистральдық газ құбырын салу мәселесін пысықтау.

Алматы (оны перспективада Орта Азиядағы ірі СЛО-ға айналдыра отырып), Ақтау (мультимодальдық көлік торабы, перспективада - СЛО) қалаларында ірі КЛТ, оның ішінде Алматы және Астана қалалары әуежайларының қызметін "хаб" қағидаты бойынша ұйымдастыру және басқа да ірі тіректік қалаларда СЛО қалыптастыру маңызды міндет болып табылады.

Орталық (тіректік) сауда-экономикалық дәліз (ОТД)

Елдің көлік-коммуникациялық жүйесінің тіректік қаңқасын құрайтын ОТД шеңберінде коммуникациялық дәліздерді дамыту елдің біртұтас экономикалық кеңістігін қалыптастырудың әрі өңірлік және жаһандық нарықтарға көп жақты ықпалдастырудың негізі болады.

Жақын перспективада осы бағыттағы негізгі міндет Солтүстік және Оңтүстік Қазақстанның байланыстылығын және Қытай - Қазақстан - Ресей Федерациясы - Еуропа бағытында жүк транзитін қамтамасыз ететін қазіргі бар коммуникациялық дәліздерді (темір жол және автомобиль жолдары, "Солтүстік - Оңтүстік" электр беру желілері, "Солтүстік - Оңтүстік" 500 кВ транзитінің екінші желісін салуды аяқтау) нығайту болып табылады.

ОТД шеңберінде коммуникациялық дәліздерді дамыту перспективалары мыналарды:

Солтүстік-Шығыс және Орталық Қазақстанды Батыс Қазақстан өңірлерімен коммуникациялық ықпалдастыруды және Еуропа мен Таяу Шығыстың сыртқы нарықтарына қысқа жолмен шығуды;

жаңа өтпелі транзит дәліздерін (бұл бағытта "Батыс Қазақстан - Қытай" магистральдық мұнай құбырының құрылысы басталған) қалыптастыруды қамтамасыз ететін "Шығыс-Батыс" бағытында негізінен орталық ендік дәлізін қалыптастырумен анықталатын болады.

Осы мақсатта мынадай мәселелерді пысықтау көзделеді:

"Жезқазған - Сексеуіл" темір жолын салу;

"Арал - Жезқазған" автомобиль жолын салу (Арал - Қоскөл учаскесінде), "Ырғыз - Торғай - Державин - Астана", "Жезқазған - Қызылорда" автомобиль жолдарын қайта жаңарту.

3.3.3.3. Тіршілікті қамтамасыз ететін инфрақұрылым

Міндеттері. Экономика мен халықтың электрмен, жылумен, сумен және газбен жабдықтаудың сапалы қызметтеріне деген қажеттілігін қамтамасыз ететін тіршілікті қамтамасыз етудің сенімді инфрақұрылымын құру.

Барлық аумақтар мен елді мекендердің қазіргі уақытта қызметтердің (су, жылу жарық) негізгі түрлерінің ең аз жинағына жалпыға бірдей қол жетімділігін қамтамасыз ету тіршілікті қамтамасыз ететін инфрақұрылымды дамыту басымдығы болып табылады.

Бұл ретте инфрақұрылым объектілерін ұсынылатын қызметтерді орталықтандыру деңгейін оңтайландыру, ресурс үнемдейтін технологияларды енгізу, энергия ресурстарының өңіраралық жеткізілімдерін жетілдіру, ресурстардың баламалы көздерін игеру есебінен дамытуға және ұстауға арналған жиынтық шығындарды ұтымды етуді қамтамасыз ету қажет.

Кейіннен, халықтың қолайсыз аудандардан қолайлы аудандарға табиғи ағынын ынталандыру мақсатында экономикалық жағынан перспективалы өңірлерде (басып оза өсу аймақтарында) неғұрлым дамыған тіршілікті қамтамасыз ететін инфрақұрылым құрылды.

Тіршілікті қамтамасыз ететін инфрақұрылымды дамыту және оны орналастыру өңірлердің халқын кеңістікте дамыту мен таратып орналастырудың перспективалық схемаларымен және Ел халқын кеңістікте дамыту мен таратып орналастырудың болжамды схемамен, сондай-ақ көлік-коммуникациялық инфрақұрылымды кешенді дамытумен кешендік байланыста болады.

Электрмен және жылумен қамтамасыз ету

Міндеттері. Ел экономикасы мен халқын электр және жылу энергиясымен тұрақты жабдықтауды қамтамасыз ету.

Іс-қимыл стратегиясы

Электр энергетикасын дамытудың 2030 жылға дейінгі бағдарламасын (21-қосымша) іске асыру шеңберінде мынадай іс-шараларды жүзеге асыру көзделеді:

елді мекендер мен өнеркәсіптік кәсіпорындарды электрмен үздіксіз жабдықтауды қамтамасыз ету үшін парк ресурсын жұмсап болған негізгі жабдықтарды жаңаларымен ауыстыра отырып, қолданыстағы электр станцияларын техникалық қайта жарақтандыру және жаңғырту;

елдің электрге тапшы өңірлеріне артық электр энергиясын беру көлемін кейіннен ұлғайту және елдің энергетикалық қауіпсіздігін арттыру үшін жаңа электр станцияларын салу, жұмыс істеп тұрғандарын кеңейту және қайта жаңарту;

шағын қуатты электр станцияларын салу базасында генерациялаушы көздерді, бірінші кезекте мұнай-газ кен орындарының табиғи және ілеспе газы пайдаланылатын өңірлерде шағын газ турбиналық және бу-газ электр станцияларын дамыту;

зор су энергетикалық әлеуеті бар өңірлерде (Оңтүстік және Шығыс Қазақстан) жаңартылатын энергия көздерін (шағын ГЭС, ЖЭС) пайдалану;

жел энергиясының едәуір әлеуеті бар өңірлерде жел электр станцияларын салу мәселесін пысықтау (Оңтүстік және Шығыс Қазақстан: Жоңғар қақпасы, Шелек дәлізі);

әсіресе ауылдық және шалғай өңірлерде күн энергиясын пайдалану мәселесін пысықтау;

ресурс үнемдейтін нормалар мен лимиттерді әзірлеу және енгізу, ғимараттар мен құрылыстардың энергиялық аудиті түрінде оларды стандарттау мен сертификаттауды

ж ү р г і з у ;

Қазақстанда жылумен жабдықтауды реформалаудың 2015 жылға дейінгі тұжырымдамасын әзірлеу, оның шеңберінде мынадай іс-шараларды көздеу:

электр және жылу энергиясын аралас өндіруді барынша ықтимал пайдалану мақсатында қолданыстағы орталықтандырылған жылумен жабдықтау жүйелерін қайта жаңартуды, жаңғыртуды және дамытуды жүзеге асыру;

жылумен жабдықтаудың сенімділігін қамтамасыз ету және энергия үнемдейтін технологияларды енгізу жолымен жылу энергиясын өндіру, тасымалдау және тұтыну кезінде жылу шығынын қысқарту;

жылумен жабдықтаудың сенімділігін арттыру және жылу энергиясын беруге арналған шығындарды төмендету мақсатында орталықтандыру деңгейлерін оңтайландыру бөлігінде қалалар мен кәсіпорындарды жылумен жабдықтау саясатын қайта қарау ;

бастапқы энергия ресурстарын сақтау, энергия көздерінен қоршаған ортаға зиянды шығарындыларды азайту үшін жылуландырудың коммерциялық тиімділігін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік реттеу шараларын әзірлеу және жүзеге асыру.

Сумен жабдықтау және кәріз

Міндеттері. Халықты ауыз сумен қажетті көлемде және кепілдік берілген сапада қамтамасыз ету, сумен қамтамасыз ету қызметін басқаруды және үйлестіруді жетілдіру

Іс - қимыл стратегиясы

2010 жылға дейін есептелген "Ауыз су" салалық бағдарламасына өзгерістер енгізу, оның шеңберінде мынадай іс-шараларды көздеу:

инвестициялау басымдықтары мен кезеңдерін анықтап әрі орталық және өңірлік басқару деңгейлері арасындағы жауапкершіліктің аражігін ажырата отырып, елдің әрбір елді мекеніндегі су құбыры мен су тазарту құрылыстарын толық түгендеу және паспорттандыру негізінде ауыз сумен жабдықтау желісін дамытуға қажеттілікті айқындау жөніндегі әдіснамалық ұстанымдарды әзірлеу;

сумен неғұрлым аз қамтамасыз етілген өңірлерде сумен жабдықтаудың қазіргі бар жүйелерін қалпына келтіру әрі жетілдіру және жаңаларын салу жөніндегі іс-шараларды инвестициялау басымдықтары мен кезеңдерін айқындау, тұтынылатын судың сапасын жақсарту жөніндегі жаңа технологияларды енгізу;

бірінші кезекте су құбырларын жүргізу қиын өңірлерде сумен жабдықтаудың жаңа көздерін игеру мен баламалы көздерін дамытуды қарқындату, жер асты суларының қорларын барлау және нақтылау ;

жоғарыда көрсетілген ұстанымдарды ескере отырып, аумақтарды сумен жабдықтау және кәріз жүйесін жақсарту жөніндегі міндеттерді шешуге бағытталған шаралар кешенін әзірлеу және іске асыру;

ауыз суды басқа мұқтаждарға мақсатсыз пайдалануды болдырмау жолымен оны ұтымды пайдалану және су үнемдейтін технологияларды енгізу;

құрылысы аяқталған ауыз сумен жабдықтау жүйелерін пайдалану жөніндегі ұйымдарды құру, оларды материалдық-техникалық жарақтандыру.

Г а з б е н ж а б д ы қ т а у

Міндеттері. Магистральдық газ құбырларының орналасуын ескере отырып, табиғи газды тасымалдаудың жергілікті желілерін дамыту есебінен өңірлерді газбен қамтамасыз ету, сұйылтылған газ өндіруді және сенімді жеткізуді өрістету.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Қазақстанда 2004 - 2010 жылдарға арналған газ саласын дамыту бағдарламасы шеңберінде мынадай іс-шараларды іске асыру:

мұнай кен орындарында газды кәдеге жарату есебінен оны өңдеу жөніндегі жаңа қуаттарды салу және қазіргі барларын кеңейту арқылы табиғи және сұйылтылған газ өндірісі үшін базаны дамыту жөніндегі шаралар кешенін жүргізу; сұйылтылған көмірсутекті газды тасымалдау үшін темір жол цистерналары паркін к е ң е й т у ;

газ саласының барлық субъектілері мен жергілікті органдардың тарапынан экономикалық, ұйымдық және құқықтық жағдай жасау негізінде табиғи және сұйылтылған газ нарығын дамыту;

салу ұйғарылып отырған магистральдық газ құбырлары бойындағы жаңа аумақтарды газдандырудың өңірлік бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру;

Батыс Қазақстанның кен орындарынан Солтүстік, Орталық және Шығыс Қазақстанға газ тасымалдаудың экономикалық жағынан орынсыздығына байланысты осы өңірлерге газ жеткізудің неғұрлым арзан нұсқасы ретінде көмір қойнауқаттарынан шығатын метанды пайдалану технологиясын енгізу.

Мұнай өнімдерімен және көмірмен қамтамасыз ету

Міндеттері. Қазақстан экономикасының салаларын, оның ішінде электр энергиясы мен жылу өндіретін кәсіпорындарды, коммуналдық-тұрмыстық шаруашылықты және халықты отынмен қамтамасыз ету.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Жаңа көлік-коммуникациялық дәліздердің дамуын ескере отырып, көмір мен мұнай өнімдерін өңіраралық жеткізу схемаларын жетілдіру.

Мұнай өнімдері мен көмірдің қажетті көлемін сенімді жеткізуді қамтамасыз ету мақсатында - станциялардағы қоймалар мен алаңқайларға, аудан орталықтары мен темір жол және автомобиль жолдарының, құбыржолдардың кешенді жүйесімен өзара байланысқан шалғай аумақтардағы ауылдарға кіреберіс жолдар салу.

Өндіру немесе негізгі тұтыну аудандарында шағын қуатты жаңа мұнай өңдеу зауыттарын (МӨЗ), аз тонналық мұнай өңдейтін қондырғылар салу.

3.3.3.4. Су шаруашылығы инфрақұрылымы

Міндеттері. Су шаруашылығы инфрақұрылымын және оны басқару жүйесін жетілдіру есебінен экономика мен халықтың шаруашылық және ауыз суға қажеттілігін

3.3.3.5. Әлеуметтік инфрақұрылым

Міндеттері. Әлеуметтік инфрақұрылым объектілерінің желісін ұтымды дамыту арқылы мемлекет кепілдік берген әлеуметтік қызметтерді көрсетудің жалпыға қол жетімділігі мен сапасын қамтамасыз ету.

Қазіргі уақытта әлеуметтік қызметтердің қол жетімділігі білім беру ұйымдары желісінің мемлекеттік нормативімен және ауылдық денсаулық сақтауды дамытудың мемлекеттік стандартымен ғана реттеледі. Әлеуметтік қамсыздандыру мен мамандандырылған қызметтер секторында - нормативтер әзірленген жоқ.

Сонымен қатар ауылдық елді мекендегі, сондай-ақ аудандық және облыстық жердегі контингенттің (халықтың) санын негізге ала отырып, желінің тек тиесілілігін айқындайтын көрсетілген нормативтер сапалы сипаттамаларды: оқушы орындары санының бала санына нормативтері мен басқаларды реттемейді, бұл инфрақұрылымды дамытуға нақты қажеттілікті айқындауға кедергі келтіреді.

О с ы ғ а н б а й л а н ы с т ы :

халықтың білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы әлеуметтік инфрақұрылым объектілерімен қамтамасыз етілуінің ең төмен нормативтері әзірленетін;

білім беру және денсаулық сақтау ұйымдары желісінің қолданыстағы тиесілілік нормативтері нақтыланатын және әлеуметтік қамсыздандыру ұйымдары республикалық және өңірлік маңызы бар мамандандырылған мекемелер желісінің нормативтері әзірленетін болады, солардың негізінде желіні одан әрі дамыту қажеттілігі айқындалатын болады.

Әлеуметтік инфрақұрылыммен қамтамасыз етілуге өңірлік едәуір үйлеспеушілікті ескере отырып, міндеттердің басымдылығын және оларды жылдар бойынша шешу кезеңділігін негізге ала отырып, басым мекемелер желісін дамытуға қажеттілікті айқындауға мақсатты (неғұрлым өзекті проблемаларды шешу) және нормативтік тәсілдерді қолдану және тиісінше құрылысын салу белгіленіп отырған бірінші кезекті объектілердің тізбесін қалыптастыру көзделеді.

Осы тәсілдер негізінде әлеуметтік инфрақұрылым объектілеріне қажеттілікті айқындау және тиісті салалар бойынша басым инвестициялық жобалардың тізбесін қалыптастыру әдіснамасы әзірленетін болады.

Бұл ретте мақсатты міндеттер ретінде мыналар қабылданатын болады: елді мекендерде, аудандарда (қалаларда) тиесілік нормативтеріне сәйкес жоқ желілерді, әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін салу;

санитарлық-пайдалану нормаларына жауап бермейтін ескі және авариялық қорды оны қайта жаңарту немесе күрделі жөндеуді жүзеге асыру мүмкін болмайтын және оны жою (бұзу) қажет болған жағдайда алмастыру әлеуметтік инфрақұрылым объектілерінің жоғары жүктемесін жою (мысалы, оқытудың 3-4 ауысымдылығы).

Тұтастай алғанда, әлеуметтік инфрақұрылым желісін дамытудың негізгі

қағидаттары

мыналар

болады:

нормативтік қамтамасыз етуден асып кеткен кезде - артық қуатты қайта бейіндеу мен жоюды қоса алғанда, тиісті әлеуметтік саланың желісін қайта құрылымдау;

Қамтамасыз етілу жеткіліксіз болған кезде - қуатқа жетпей тұрған қажеттілікті толықтыру мүмкін неғұрлым аз шығынды мынадай бағыттар нұсқаларын қарастыру:

жоғары жүктемемен жұмыс істейтін (оқытудың көп ауысымдылығы және басқалар) қазіргі мекемелерді кеңейту, қайта жаңарту;

ғимараттар мен құрылыстарды оларды әлеуметтік инфрақұрылым объектісі етіп қайта бейіндей отырып, сатып алу (беру).

Осы шаралар жеткіліксіз болған кезде - жаңадан салу.

Жаңа объектілерді салу негізінен оларды қазіргі заманғы жабдықтармен жарақтандыруды көздейтін, нақты табиғи-климаттық жағдайларға бейімделген қуаты әртүрлі үлгі жобалардың негізінде жүзеге асырылатын болады.

Республикалық және жергілікті бюджеттердің есебінен әлеуметтік саланың ірі объектілерін салуды бірлесіп қаржыландыру тәртібі әзірленетін болады.

Елдің барлық өңірлерінің халқына көрсетілетін жекелеген жоғары мамандандырылған қызметтердің қол жетімділігін қамтамасыз ету үшін мамандандырылған әлеуметтік қызметтер көрсету жөніндегі өңірлік орталықтар (зағиптар мен саңырауларға арналған мектеп-интернаттар, мамандандырылған медициналық орталықтар, протездеу-ортопедиялық орталықтар, дарынды балаларға арналған мамандандырылған мектеп-интернаттар) құрылатын болады.

Жаңа объектілерді салу және жұмыс істеп тұрғандарын қайта жаңартудан басқа басым міндеттердің бірі әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін санитарлық-пайдалану нормаларына және құрылыс нормалары мен ережелеріне (ҚНМЕ) сәйкес келтіру, сондай-ақ жарақтандыру нормативтеріне сәйкес оларды жарақтандыру болады.

Мәдениет объектілерінің инфрақұрылымын дамыту саласында әсіресе ауылдық жерлердегі жұмыс істемейтін мәдениет объектілерін қалпына келтіру және жергілікті бюджеттердің есебінен жаңаларын салу ұйғарылып отыр. Бұл ретте мәдениет объектілерін салуға (қайта жаңартуға) қажеттілікті айқындау кезінде нормативтік тәсілді қолдану қажет.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Б і л і м б е р у

Халықтың білім беру объектілерімен қамтамасыз етілуінің ең төмен нормативтерін ә з і р л е у .

Білім беру ұйымдары желісінің кепілдік берілген мемлекеттік нормативіне мынадай бөлігінде өзгерістер мен толықтырулар енгізу:

адам саны аз елді мекендерде мектептердің жұмыс істеу тиімділігін және оқытудың баламалы тәсілдерінің ықтималдығын (оқушыларды тасу және басқалар) ескере отырып, ауылдық жерлерде білім беру ұйымдары желісінің тиесілілігін қайта қарау;

қалалар мен кенттердің білім беру объектілері желісінің, сондай-ақ республикалық және өңірлік маңызы бар мамандандырылған мекемелердің тиесілілік нормативін енгізе отырып, оны кеңейту.

Білім беру объектілеріне қажеттілікті айқындау және басым инвестициялық жобалардың тізбесін қалыптастыру әдіснамасын әзірлеу.

Білім берудің орта мерзімді кезеңге арналған басым инвестициялық жобаларының тізбесін әзірлеу.

Бұл ретте республикалық бюджеттің қаражаты есебінен мыналар қаржыландырылады:

республикалық және өңірлік маңызы бар мамандандырылған білім беру мекемелерін салу (қайта жаңарту);

ауылдар мен қалаларда 3-4 ауысымдылық проблемасын шешетін, авариялық және бұзуға жататындарының орнына желімен төмен қамтамасыз етілген өңірлерде 300 орыннан астам қажетті қуаты бар ауылдық жалпы білім беретін мектептерді салу (мақсатты трансферттердің есебінен).

Жергілікті бюджеттердің есебінен қалаларда, ауылдық жерлерде жалпы білім беретін мектептер (қуаты 300 орыннан аз) салу, балалардың мектепке дейінгі мекемелері желісін, бастауыш және орта кәсіптік білім беруді дамыту жөніндегі іс-шаралар қаржыландырылады.

Білім беру объектілерін күрделі жөндеу, қайта жарақтандыру және жетпейтін жабдықтарды сатып алу есебінен санитарлық-эпидемиологиялық нормаларға, ҚНМЕ-ге, жарақтандыру нормативтеріне сәйкес келтіру.

Денсаулық сақтау

Халықтың медициналық көмекке қажеттілігін және медицина ұйымдарының қуатын айқындау әдістемесін әзірлеу.

Бастапқы медициналық-санитарлық, консультативтік-диагностикалық және стационарлық көмек көрсететін денсаулық сақтау ұйымдары желісінің мемлекеттік нормативтерін әзірлеу.

Денсаулық сақтау объектілеріне қажеттілікті айқындау және басым инвестициялық жобалардың тізбесін қалыптастыру әдіснамасын әзірлеу.

Денсаулық сақтаудың орта мерзімді кезеңге арналған басым инвестициялық жобаларының тізбесін әзірлеу және іске асыру.

Бұл ретте республикалық бюджеттің қаражаты есебінен мыналар қаржыландырылады:

республикалық және өңірлік маңызы бар денсаулық сақтау объектілерін салу (қайта жаңарту);

денсаулық сақтау объектілеріне қажеттілікті айқындау және басым инвестициялық жобалардың тізбесін қалыптастыру әдістемесіне сәйкес жергілікті маңызы бар басым денсаулық сақтау объектілерін салу (нысаналы трансферттердің есебінен).

Жергілікті бюджеттердің есебінен бастапқы медициналық-санитарлық көмек (БМСК) объектілерін, консультативтік-диагностикалық және стационарлық ұйымдарды, оның ішінде кеңейту мен қайта жаңартуды талап ететіндерін дамыту жөніндегі іс-шаралар қаржыландырылады.

Денсаулық сақтау объектілерін күрделі жөндеу, қайта жарақтандыру және жеткіліксіз жабдықтарды сатып алу есебінен санитарлық-эпидемиологиялық нормаларға, ҚНМЕ-ге, жарақтандыру нормаларына кезең-кезеңмен сәйкес келтіру.

Әлеуметтік қорғау

Халықтың медициналық-әлеуметтік мекемелермен қамтамасыз етілуінің ең төмен нормативтерін әзірлеу.

Медициналық-әлеуметтік мекемелер желісінің кепілдік берілген мемлекеттік нормативін әзірлеу.

Әлеуметтік қамтамасыз ету объектілеріне қажеттілікті айқындау және Орта мерзімді кезеңге арналған басым инвестициялық жобалардың тізбесін қалыптастыру.

Бұл ретте республикалық бюджет есебінен өңірлік медициналық-әлеуметтік мекемелерді (психоневрологиялық интернаттар, ақыл-есі кеміс балаларға арналған интернат үйлерін) салу (қайта жаңарту) қаржыландырылады.

Жергілікті бюджеттердің есебінен қарттар мен мүгедектерге арналған интернат үйлерін, жалғызбасты қарттар мен мүгедектерге қызмет көрсету жөніндегі аумақтық орталықтарды салу (қайта жаңарту) қаржыландырылады.

Қарттар мен мүгедектерге арналған интернат үйлері желісін одан әрі дамыту басымдығы сыйымдылығы шағын интернат үйлері желісін, сондай-ақ кешенді сауықтыру орталықтарын дамыту болып табылады.

Олармен қатар жалғызбасты қарттар мен мүгедектерге үйде әлеуметтік қызмет көрсету жөніндегі аумақтық орталықтар кеңінен дамытылатын болады.

3.3.3.6. Туристік-рекреациялық инфрақұрылым

Міндеттері. Халықтың демалуы мен денсаулығын қалпына келтіру, сондай-ақ бәсекеге қабілетті туристік индустрияны дамыту үшін рекреациялық шаруашылыққа маманданған аймақтарды қалыптастыру мақсатында рекреациялық инфрақұрылым объектілері желісін құру.

Рекреациялық инфрақұрылым объектілерінің желісін дамыту мынадай екі бағытта жүзеге асырылатын болады: туристік индустрияны дамытуға бағдарланған ұлттық және өңірлік деңгейдегі және халықтың күн сайынғы рекреациялық қажеттілігін қанағаттандыратын жергілікті деңгейдегі рекреациялық инфрақұрылымды қалыптастыру.

Іс-қимыл стратегиясы

Ұлттық деңгейдегі рекреациялық инфрақұрылымды қалыптастыру туристік саланы дамытудың республикалық және, қажет болған кезде, өңірлік орта мерзімді бағдарламаларын іске асыру шеңберінде жүзеге асырылатын болады, олар мыналарды

к ө з д е й д і :

инфрақұрылым объектілері кешенін дамытуды, туристік объектілерді ұтымды аумақтық орналастыруды, олардың материалдық-техникалық базасын жақсарту жөніндегі іс-шараларды көздейтін Елдің туристік-рекреациялық кешенін дамытудың б а с с х е м а с ы н ә з і р л е у д і ;

туризмнің барлық бағыттарының: экологиялық (кемпингтер, этноауылдар), іскерлік (конгрестік), танымдық, ойын-сауық спорттық (тау шаңғысы және альпинистік кешендер), аңшылық және туризмнің басқа түрлерінің материалдық базасын дамыту мен жаңғыртуға жәрдемдесу жөніндегі шаралар кешенін әзірлеуді;

техникалық реттеу жүйесінде белгіленген талаптарға сәйкес туристік және қонақ үй қызметтері с а п а с ы н а р т т ы р у д ы ;

өңірлердің табиғи және тарихи-мәдени рекреациялық ресурстарын игеруге бағытталатын жеке капиталды тарту үшін жағдай жасауды, инфрақұрылымды д а м ы т у д ы ;

ұлттық табиғат саябақтарында, қорықтарда экологиялық туризмді ілгерілету ж ө н і н д е ш а р а л а р ә з і р л е у д і ;

облыстық, аудандық және қалалық деңгейлерде туристік-рекреациялық қызметті р е т т е у ж ү й е с і н ж е т і л д і р у д і ;

рекреациялық объектінің аумағындағы туристердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету ж ө н і н д е ж а ғ д а й ж а с а у д ы .

Рекреациялық шаруашылыққа маманданған аймақтарды қалыптастыру үшін мынадай шаралар іске асырылатын болады:

Алматы қаласы мен Алматы облысында Туристік кластерді жасау мен дамыту жөніндегі мастер-жоспардың пилоттық жобасын әзірлеу және іске асыру;

Щучье-Бурабай курорттық аймағын дамытудың бас жоспарын әзірлеу үкіметаралық деңгейде (Қазақстан-Ресей) келісе отырып, "Байқоңыр" зымыран-ғарыш кешенінде жылжымалы және ішкі туризмді ұйымдастыру үшін туристік кешенді құру.

Жергілікті деңгейдегі рекреациялық инфрақұрылымды қалыптастыру өңірлерді дамытудың орта мерзімді жоспарларын, елді мекендерді дамытудың бас жоспарларын іске асыру шеңберінде жүзеге асырылатын болады.

3.4. Аумақтардың экологиялық жай-күйін жақсарту

Міндеттері. Ұтымды табиғат пайдалануды қамтамасыз ету және қоршаған ортаға экологиялық жүктемені төмендету жолымен аумақтардың экологиялық жай-күйін және халықтың экологиялық қауіпсіздігін жақсарту.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Су ресурстарының тапшылығы проблемаларын шешу және су объектілерінің сарқынды сулармен ластануын төмендету үшін мыналар көзделеді:

су объектілерінің мониторингі жүйесін дамыту және олардың пайдаланылуын мемлекеттік бақылаудың тиімділігін арттыру;

су бассейніне антропогендік жүктемені азайту және су көздеріне, рельеф пен жер қойнауына тазартылмаған сарқынды сулардың жіберілуін болдырмау;

барлық пайдаланылатын су көздерінде, су қоймаларында және басқа су объектілерінде су қорғау аймақтарын жайластыру.

Қалалар мен елді мекендерде тазарту құрылыстарын кезең-кезеңмен жаңғыртуды, қайта жаңартуды және жаңаларын салуды жүргізу.

Жайылымдар мен жыртылатын жерлердің тозуын төмендету үшін олардың шаруашылықта пайдаланылуын айқындайтын мынадай бағыттарда жер ресурстарын қорғау жөніндегі шаралар көзделеді:

топырақты, ауыл шаруашылық алқаптарын қорғау және адамның шаруашылық және өндірістік қызметіне байланысты бұзылған жерлерді қалпына келтіру жел эрозиясының (дефляцияның) алдын алу үшін топырақ қорғау ісінің аймақтық жүйелерін енгізу;

агротехникалық, орман-мелиоративтік, гидротехникалық және ұйымдастыру-шаруашылық іс-шараларын қамтитын өсімдіктерді қорғау құралдарының топыраққа теріс әсер етуін төмендету.

Зиянды заттардың атмосфераға шығарылуын қысқарту үшін мыналар көзделеді: қоршаған ортаға және Алматы, Қарағанды, Шымкент қалалары мен елдің басқа да ірі қалалары халқының денсаулығына автокөліктің келеңсіз әсерін төмендету;

өндірістің жаңа экологиялық технологияларын енгізу, қолданылатын отынның сапасын жақсарту және қара және түсті металлургия, жылу энергетикасы, электр техникалық өнеркәсіп, тау-кен өндіру саласы объектілерінде тиімді тазарту жабдықтарын пайдалану;

жаңартылатын және дәстүрлі емес энергия көздерін пайдалану.

Мұнай өндірілетін аудандарда қоршаған ортаның ластану салдарларын жою, сондай-ақ оның туындауына жол бермеу үшін мынадай іс-шаралар көзделеді:

Каспий теңізінің суға батқан мұнай ұңғымаларын консервациялау; көмірсутек шикізатын өндірудің тиімділігі жоғары және ресурс үнемдейтін технологияларын әзірлеу;

табиғи газды кәдеге жарату проблемаларын шешу;

Каспийді мониторингілеудің өңірлік орталығын одан әрі дамыту.

Өндіріс, тұтыну қалдықтарының және коммуналдық-тұрмыстық қалдықтардың қоршаған ортаға жинақталу проблемасын шешу үшін мыналар көзделеді:

өнеркәсіп және тұрмыстық қалдықтарды басқаруды жетілдіру жөніндегі шаралар кешенін әзірлеу және іске асыру;

жер үсті және жер асты суларына өнеркәсіп қалдықтарын көптеген жинақтаушылардың (қалдық сақтаушылардың, гидроқож төгінділерінің, күл төгінділерінің, жинақтаушы тоғандардың, тұндырғыштардың, тау жыныстары төгінділерінің, ҚТҚ полигондарының) әсерін бейтараптандыру;

кейіннен бос жыныстардың қалдықтарын қалпына келтіре отырып, қазіргі заманғы технологиялар бойынша қалдықтар мен күресіндерді қайталама қайта өңдеу және пайдалы компоненттер алу;

өндіріс, тұтыну қалдықтарын және коммуналдық-тұрмыстық қалдықтарды өңдеу жөнінде технологиялық желілер құру.

Ормандарды және ерекше қорғалатын аумақтарды сақтау үшін мыналар көзделеді: биологиялық әртүрлілікті және биоценоздарды қалпына келтіру және сақтау үшін орманды алқаптарды ұлғайту;

ормандарды өрттен қорғау жүйесін нығайту (Шығыс Қазақстан және Павлодар облыстары);

Елдің ерекше қорғалатын табиғи аумақтарын дамыту мен орналастыру схемасын әзірлеу және қабылдау. Әлемдік мәдени және табиғи мұра кадастрына енгізу үшін Бірегей табиғи объектілердің ұлттық кадастрын құру.

Өндірісті экологияландыру және орнықты даму моделіне өту проблемаларын шешу үшін мыналар көзделеді:

қоршаған ортаны ластағаны үшін төлемдерді белгілеу әдістемесін әзірлеу; энергиялық тиімді және ресурс үнемдейтін өндірістік технологияларды пайдалану жөніндегі ынталандыру шараларын әзірлеу;

экологиялық күйзеліс және радиациялық қауіп-қатер аймақтарында экологиялық ахуалды сауықтыру;

экологиялық стандарттау және нормалау институтын күшейту. Отандық өндірушілердің ISO-9000 және ISO-14000 сериялы халықаралық стандарттарына көшуін ынталандыру.

3.5. Аумақтық дамуды институционалдық қамтамасыз ету

3.5.1. Аумақтық дамуды жоспарлау жүйесін жетілдіру

Міндеттері. Экономикалық, табиғи, еңбек әлеуетінің дамуын және халықты таратып орналастыру жүйесін тиімді аумақтық жоспарлауды қамтамасыз ету.

Әлемнің бұрыннан қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық жүйесі және кемелденген инфрақұрылымы бар дамыған елдеріне қарағанда, Қазақстанда өңірлік дамуда сақталып отырған үйлеспеушілікті және жаңа перспективалық міндеттерді ескере отырып, аумақтық даму мәселелері орталық және жергілікті деңгейлерде тиімді үйлестіруді талап етеді.

Бұл ретте елді кеңістікте ұйымдастырудың тіректі қаңқасын қалыптастыру және дамыту басым аумақтарды дамытуды ынталандыру, барлық өңірдің халқына мемлекет кепілдік берген қызметтерге тең қол жетімділікке қол жеткізу, сондай-ақ тиімді өңіраралық және салааралық өзара іс-қимылды қамтамасыз ету мәселелері орталықтың тарапынан басым реттеу объектілеріне айналады.

Осы мақсатта аумақтық жоспарлау жүйесінің институционалдық әлеуеті күшейтіледі және ішкі ресурстарды өздігінен ұйымдастыру және жұмылдыру бойынша

өңірлердің уәждемесін күшейтуге бағытталған бюджеттік қаржыландыру тетігі жетілдірілетін болады.

Жергілікті атқарушы органдар өз өңірлерінің даму стратегияларын (бәсекелі стратегияны) әзірлеу мен іске асыруға, халықтың өмір сүруіне және экономикалық субъектілердің шаруашылық қызметіне қолайлы жағдайды қамтамасыз етуге көңіл бөлетін болады.

Қазіргі жағдайда облыстар ұсынған қазіргі әкімшілік-аумақтық бірліктер орталықтан аумақтардың кешенді дамуын тиімді басқару мүмкін болатын (орталық үкімет реттейтін мәселелер бойынша) қаңқалы құрылым болуын тоқтатуда.

Өңіраралық және салааралық мүдделерді және елдің мүдделерін үйлестіруді қамтамасыз ету үшін перспективада экономикалық макроөңірлер деңгейінде өңіраралық өзара іс-қимыл жасаудың жекелеген институттарын құру мәселелері пысықталуға тиіс (3.2-бөлім).

Осы құрылымдар әкімшілік функцияларға емес, кеңістікте дамуды реттеуге және жобалау-бағдарламалық жұмыстарға шоғырландырылатын болады.

Іс - қимыл стратегиясы

Орталық және жергілікті атқарушы органдардың ұтымды және өзара келісілген жүйесін, аумақтық даму мәселелерінде өңіраралық және салааралық, сондай-ақ өңірішілік өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, аумақтарды дамытуды қаржыландыру тетіктерін жетілдіру мақсатында мыналар көзделеді:

Перспективада экономикалық макроөңірлер деңгейінде өңірлік бөлімшелерді қалыптастыра отырып, Қазақстан Республикасының Үкіметі құрамында аумақтық даму жөніндегі уәкілетті органды белгілеу (құру).

Уәкілетті органның негізгі міндеттері мыналар болады:

аумақтық дамуды мемлекеттік реттеу шараларын әзірлеу және іске асыру (салааралық және өңіраралық үйлестіру, бағдарламалық-жобалау жұмыстары);

мемлекеттік және салалық бағдарламаларды аумақтарды дамытудың басым бағыттарын ескеру тұрғысынан келісу;

халықты кеңістікте дамыту мен таратып орналастырудың перспективалық схемаларын, жекелеген аумақтарды дамытудың мақсатты (макроөңірлік сипаттағы) мемлекеттік және салалық бағдарламаларын әзірлеу мен іске асыруды үйлестіру;

нысаналы трансферттерді бөлу жөнінде ұсыныстар әзірлеу және бюджетаралық қатынастарды реттеу;

Әлеуметтік кәсіпкерлік корпорациялары мен арнайы экономикалық аймақтардың қызметін үйлестіру.

Осы және тиісті өңірлік Стратегияларды іске асыру шеңберінде өңір халқын кеңістікте дамыту мен таратып орналастырудың перспективалық схемаларын олардың негізінде - Қазақстан Республикасының халқын кеңістікте дамыту мен таратып орналастырудың болжалды схемасын әзірлеу;

Нысаналы инвестициялық трансферттерді оларды бөлудің нақты қағидаттары мен тетіктерін мынадай бағыттар бойынша әзірлей отырып, өңірлерге беру жүйесін ж е т і л д і р у :

өңірлердің әлеуметтік және өмір тіршілігін қамтамасыз ету инфрақұрылымы желісімен қамтамасыз етілу деңгейін теңестіру (өтеу сипатындағы шаралар), қолайлы емес аумақтардың неғұрлым өзекті проблемаларын кешенді шешу;

бірлесіп қаржыландыру және конкурстылық шарттарында оның ішінде Дүниежүзілік банкпен және басқа да халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық арқылы (жобаларды қарау мен сараптау, оның мониторингі Дүниежүзілік банкі рәсімдері бойынша жүзеге асырады) "қарқынды өсу аймақтарын" қалыптастыру жөніндегі өңірлік бастамаларды селективтік қолдау.

Барлық өңірлердің халқына Конституциямен және басқа да заңнамалық акттермен кепілдік берілген мемлекеттік сектор қызметтерінің тең қол жетімдігін қамтамасыз етуге бағытталған бюджетаралық қатынастар жүйесін одан әрі жетілдіру және өңірлердің экономикалық белсенділігін ынталандыру:

2008 жылдан бастап халықтың демографиялық құрамын, халықтың дисперстілігін, климаттық жағдайды, көліктік қол жетімділікті және басқа да факторларды ескере отырып, бюджеттік қызметтерді тұтынушылардың санына шығындарды жоспарлауға негізделген жалпы сипаттағы ресми трансферттердің мөлшерін айқындаудың жаңа ә д і с т е м е с і н е к ө ш у ;

нысаналы инвестициялық трансферттерді бірлесіп қаржыландыру және конкурстылық шарттарында бөлу әдістемесін әзірлеу;

республикалық және жергілікті бюджеттерден, сабақтас әкімшілік-аумақтық бірліктердің (облыстардың, аудандардың) бюджеттерінен жобаларды бірлесіп қаржыландыру тетіктерін әзірлеу.

3.5.2. Инфрақұрылымды дамытуды реттеу тетіктерін жетілдіру

Міндеттері. Қамтамасыз ететін инфрақұрылымды үйлестірілген дамытудың тиімді схемасын жасау, оларды салуға және пайдалануға арналған шығындарды оңтайландыру, ұсынылатын қызметтердің сапасын арттыру.

Қамтамасыз ететін инфрақұрылымды дамытуды мемлекеттік реттеуді одан әрі жетілдірудің басым бағыттары мыналар болады:

ұлттық та, жергілікті де деңгейде инфрақұрылымның алуан түрлерін кешенді және өзара үйлестіре дамыту тетіктерін енгізу;

жолдар, мектептер, ауруханалар, жарық беру, сумен жабдықтау, қоғамдық ғимараттар және басқа да объектілер сияқты қоғамдық инфрақұрылым объектілерін қаржыландыру үшін әлемде кеңінен қолданылатын мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктері арқылы инфрақұрылым объектілерін салу мен пайдалануға жеке меншік капиталды тарту.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктерін енгізу ұсынылатын қызметтер

сапасы елеулі жақсарған кезде, оның ішінде жеке сектордың басқарушылық дағдыларының артықшылықтары есебінен, қамтамасыз ететін инфрақұрылымды салу мен пайдалануға арналған мемлекеттік шығындарды азайтуға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің инфрақұрылым облигацияларын шығару сияқты нысанын іске асыру халықтың жинақтарын (жинақтаушы зейнетақы қорларының, банк секторының, үлестік инвестициялық қорлардың, қор нарығының басқа да, оның ішінде шетелдік қатысушыларының қаражаты) инфрақұрылымды дамытуға тартуға ықпал ететін болады.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Инфрақұрылым жүйелерінің әртүрлі ауқымы олардың ұлттық және өңірлік деңгейлерде дамуын үйлестіруді негіздейді.

Ұлттық деңгейде ұлттық маңызы бар инфрақұрылымды дамытудың шоғырландырылған схемаларын мыналар арқылы іске асыру көзделеді:

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі кезеңге арналған көлік стратегиясын және басқа да бағдарламалық құжаттарды іске асыру шеңберінде мемлекеттік органдардың көлік-коммуникация инфрақұрылымын дамыту жөніндегі і с - қ и м ы л ы н ж а л п ы ү й л е с т і р у ;

"Самұрық" мемлекеттік холдингінің ұлттық компаниялардың инвестициялық ж о с п а р л а р ы н ү й л е с т і р у і .

Өңірлік деңгейде өндірістік, энергетикалық, тыныс-тіршілікті қамтамасыз етуші, көлік, телекоммуникация, су-шаруашылық, әлеуметтік және рекреациялық инфрақұрылымды үйлестіре дамытуды қамтамасыз ету мыналар арқылы жүзеге а с ы р ы л а т ы н б о л а д ы :

халықты кеңістікте дамыту мен таратып орналастырудың перспективалық схемаларын әзірлеу және іске асыру;

елді мекендерді дамытудың бас жоспарларын әзірлеу және іске асыру.

Инфрақұрылым объектілерін салу мен оларды одан әрі пайдалану кезінде мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктерін енгізу мақсатында мынадай шаралар і с к е а с ы р ы л а т ы н б о л а д ы :

халықаралық сарапшыларды тарта отырып, әлемде қолданылатын мемлекеттік-жеке меншік серіктестіктің әртүрлі нұсқаларын (сервистік келісім-шарттар, басқаруға арналған келісім-шарттар, лизинг, концессиялық келісімдер, акциялардың мемлекеттік пакетін басқаруға беру) оларды кейіннен Қазақстанда пайдалану мақсатында зерделеу;

мемлекеттік-жеке меншік әріптестік нысандарын, сондай-ақ жобаларды ұзақ мерзімді қаржыландыру тетіктерін іске асырудың нормативтік құқықтық базасын ә з і р л е у ;

мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктері қолданылатын пилоттық инфрақұрылым жобалары мен қызмет салаларының тізбесін белгілеу;

пилоттық жобалардың нәтижелері бойынша оң нәтиже алынған мемлекеттік-жеке

меншік әріптестік тетіктерін енгізу;
тікелей немесе МЖС жобаларын іске асыру кезінде ұлттық компаниялардың инфрақұрылым облигацияларын шығаруы арқылы көлік және коммуникация саласындағы ірі инвестициялық жобаларды іске асыру.

3.5.3. Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысын жетілдіру Міндеттері. Кеңістікте дамуды реттеудің қазіргі заманғы талаптарына жауап беретін аумақтарды басқарудың тиімді схемасын қалыптастыру.

І с - қ и м ы л с т р а т е г и я с ы

Облыстардан төмен деңгейде жұмыс істеп тұрған әкімшілік-аумақтық құрылысты жетілдірудің негізгі бағыттары мыналар болады:

елдің шекара маңындағы бұрын таратылған жекелеген ауылдық аудандарын оларда көрші мемлекеттер экономикасының үстемдік етуін, демографиялық қысымның күшеюін және рұқсатсыз көші-қонды болдырмау үшін қалпына келтіру;

заңнамада белгіленген өлшемдер бойынша өз мәртебесіне сәйкес келмейтін облыстық (11 қала) және аудандық (10 қала) маңызы бар қалаларды басқа елді мекендер етіп, ал кенттерді - ауылдар етіп қайта құру не тиісті заңнамаға өлшемдерді өзгерту бойынша өзгерістер енгізу;

бұрын құрамына ауылдық округтер енгізілген қалалардың шекараларын ретке келтіру.

4. К ү т і л е т і н н ә т и ж е л е р

Жаһандану және әлемдік нарықтағы қатал бәсекелік күрес, ішкі нарықтың аз сыйымдылығы жағдайында белгіленген іс-қимыл стратегиясын іске асыру әлемдік нарықтарға шикізат ресурстарын ірі экспорттаушы және транзиттік аумақ ретінде ғана емес, елдің ең алдымен, жоғары технологиялы тауарларды жеткізуге және өңірде сервистік қызметтердің (сауда-логистикалық, көлік-ақпараттық, қаржы, білім беру және басқалар) кең спектрін ұсынуға бағдарланған орнықты экономикалық жүйе ретінде де орнығуына мүмкіндік береді.

Бірінші кезекте елдің дамуы үшін жаңа резервтерді іздестіруге және пайдалануға бағытталған мұндай стратегия мыналарға:

сол арқылы кәсіпкерлікті дамытуға, елдің орнықты қоғамдық дамуының негізі ретінде орташа топты қалыптастыруға ынталандыра отырып, экономикалық процестерге экономикалық субъектілердің кең аясын тартуға;

экономикалық белсенділіктің өсуін, өңірлерде бәсекеге қабілетті жаңа, ең алдымен, шикізат ресурстарын пайдалануға байланысты емес мамандықтар қалыптастыруды, құлдырау үстіндегі индустриялық аудандарды конверсиялауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Кластерлік бастамаларды іске асыру өңірлердің экономикасын әртараптандыруға, олардың ірі өңір құраушы тігінен ықпалдасқан компаниялардың жұмыс істеуіне тәуелділігін жоюға мүмкіндік береді, шағын және орта кәсіпкерліктің бәсекеге

қабілетті секторын қалыптастырады.

Елдің жүйе құрайтын ірі компанияларының аутсорсинг өткізуі және ірі мұнай жобаларында жергілікті құрауышты күшейту экспорт секторын дамытудан ішкі экономиканың бірлескен салаларына және өңірлерді дамытуға кең мультипликативтік әсерге қол жеткізуге және олардың ұлттық қалпына келтіру процесіне ықпалдасуына мүмкіндік береді.

Осындай компаниялардың айналасында шағын және орта кәсіпорындардың кейіннен сыртқы нарықтарға да шығу әлеуеті бар көмекші, қызмет көрсететін және қайта өңдейтін блогы пайда болады.

Инфрақұрылым объектілерін салу мен пайдалануда мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктерін іске асыру жалпы экономикалық әсерге қол жеткізумен қатар шағын және орта кәсіпкерлік үшін жаңа қызмет салаларын құруды ынталандырады.

Көлік-коммуникация жүйесі сыртқы жүктердің транзиттен және ірі тауар өндірушілердің шикізатын экспортқа тасымалдауды ғана емес, сонымен бірге ұлттық және өңірлік ауқымдағы тиімді дамып келе жатқан экономикалық белсенділік аймақтарын негізгі көлік коммуникациялары бойымен өрістете отырып, елдің және оның өңірлерінің өңірлік және сыртқы нарықтарға кірігуін қамтамасыз етеді.

Тыныс-тіршілікті қамтамасыз ететін және әлеуметтік инфрақұрылымды дамыту адам капиталының сапалы дамуын қамтамасыз етеді және барлық нарық субъектілерінің экономикалық қызметті жүргізуі үшін қолайлы жағдай жасайды.

Көшбасшы қалалар: Астана мен Алматының (өңірлік және еуразиялық шаруашылық жүйесінде экономикалық өзара іс-қимыл жасаудың маңызды көпфункционалдық тораптары), елдің тірек қалаларының айналасында ұлттық және өңірлік нарықтарға кіріктірілген қарқынды өсу аймақтары, халықтың тыныс-тіршілігі жоғары ұйымдастырылған ортасы бар елді мекендердің агломерациясы мен жүйелері қалыптастырылады.

Экономикалық әлеуетті және халықты экономикалық жағынан перспективалық және тыныс-тіршілік үшін қолайлы аумақтарға шоғырландыра отырып, елдің бүкіл аумақтық кеңістігін ұтымды игеру және жайластыру қамтамасыз етілетін болады.

Тұтастай алғанда 2015 жылға қарай мыналар қалыптастырылатын болады:

Орталық Азия өңірінің индустриялық және сервистік-технологиялық орталығы, өңірішілік экономикалық байланыстарды кіріктіруші, трансконтиненттік экономикалық көпір ретінде елдің экономикалық жүйесінің негіздері;

өңірлердің бәсекеге қабілетті мамандануы және елді аумақтық-экономикалық ұйымдастырудың кластерлік дамуға және кәсіпкерлікті жандандыруға негізделген жаңа моделі;

халықты таратып орналастырудың ұтымды жүйесі.

1-қосымша: Ландшафттық-климаттық аймақтар

(қағаз мәтіннен қараңыз)

2-қосымша: Республика аумағын табиғи жағдайлары бойынша аймақтарға бөлу схемасы

Түсі және индексі	Табиғи ауыл шаруашылығы аймақтары	Аудан, млн.га	%	Олардың ішінде ауыл шаруашылығы алқаптары, млн.га	%
I	Орманды дала аймағы	0,8	0,3%	0,5	0,2%
II	Дала аймағы	26,5	9,7%	23,5	10,6%
III	Қуаң дала аймағы	62,4	22,9%	55,5	24,9%
IV	Шөлейтті аймақ	37,2	13,7%	33,9	15,2%
V	Шөлді аймақ	112,1	41,1%	83,6	37,6%
VI	Тау етегі-шөлді-далалық аймақ	12,3	4,5%	10,2	4,6%
VII	Субтропикалық шөлді аймақ	4,4	1,6%	3,8	1,7%
VIII	Субтропикалық тау етегі-шөлді аймағы	3,5	1,3%	3,1	1,4%
IX	Ортаазиялық таулы аймақ	10,1	3,7%	7,1	3,2%
X	Оңтүстік-Сібір таулы аймағы	3,2	1,2%	1,4	0,6%
	Республика бойынша барлығы	272,5	100,0%	222,6	100,0%

3-қосымша: Алқаптар бойынша жер қорының серпіні

Алқап түрлері	1991 ж.	2000 ж.	2004 ж.	Өзгерістер, +, - 2004ж. 1991 жылға
Жердің жалпы ауданы	272490,2	272490,2	272490,2	
Оның ішінде:				
Ауыл шаруашылығы алқаптары	223115,4	222485,9	222624,5	-490,9
олардың ішінде:				
егістік	35403,9	21399,9	23230,4	-12173,5
көп жылдық екпелер	163,2	135,8	119,7	-43,5
тыңайған жер	277,9	8759,4	5248,4	4970,4
шабындықтар	5106,3	5015,5	5045,1	-61,2
жайылым	182164,1	187081,8	188902,6	6738,4
Орманды алаңдар және ағашты-бұталы екпелер	14290,3	14326	14318,9	28,6
батпақтар	1239,3	1105,1	1104,7	-134,6
су астында	7845,8	7716,3	7711,3	-134,5
арналар, коллекторлар астында	162,2	136,2	137,1	-25,1
алаңдар, жолдар, көшелер астында	1735,7	1455,2	1446,3	-289,4
саябақтар, гүлбақтар мен бульварлар астында		20,4	22,5	-22,5

Құрылыстар астында	293,8	603,4	604,5	310,7
Бүлінген жерлер	166,2	178	170,6	4,4
Өзге де жерлер	23641,5	24453,4	24349,8	708,3

**4-қосымша: Эрозияға ұшыраған ауыл шаруашылығы
алқаптарының алаңдары**

Облыстардың атауы	Шайылған		Дефлирленген		Су және жел эрозиясына ұшырағандар	
	а/ш алқаптары, барлығы	о . i . егістіктер	а/ш алқаптары, барлығы	о . i . егістіктер	а/ш алқаптары, барлығы	о.i. егістіктер
Ақмола	561	255	1,5	0,5		
Ақтөбе	473,1	10	2101,1	15	8,3	
Алматы	802,4	63,1	4988,7	64,8		
Атырау			3185,8			
Шығыс-Қазақстан	424,9	205,2	856,9	20,2	1,4	
Жамбыл	352,6	99,3	2849	1		
Батыс-Қазақстан	255,1	77,1	1900,6	7,5	178,6	63,4
Қарағанды	140,9	39,6	854,6	36,8		
Қызылорда	2,9		2914,1			
Қостанай	160,2	39,3	611,6	2		
Маңғыстау	802,8		657,8			
Павлодар	1	1546,4	445,7			
Солтүстік-Қазақстан	49,9	26,1				
Оңтүстік-Қазақстан	958,7	235,6	3112,9	1,1		
Алматы қаласы	1,4					
Барлығы	4986,9	1050,3	25581	594,6	188,3	63,4

кестенің жалғасы

Эрозияға ұшырағандардың жиынтығы				
а/ш алқаптары, барлығы	оның ішінде			
	егістіктер	олардың ішінде		
		әлсіз эрозияға ұшырағандар	орташа эрозияға ұшырағандар	күшті эрозияға ұшырағандар
562,5	255,5	255,5		
2582,5	25	23,1	1,9	
5791,1	127,9	122	5,9	
3185,8				
1283,2	225,4	212,9	12,5	
3201,6	100,3	91,5	8,8	
2334,3	148	135,6	12,4	
995,5	76,4	62,7	13,7	
2917				

771,8	41,3	31	10	0,3
1460,6				
1547,4	445,7	242,1	203,6	
49,9	26,1	19,9	5,9	0,3
4071,6	236,7	216,8	19,5	0,4
1,4				
30756,2	1708,3	1413,1	294,2	1

5-қосымша: Қазақстан Республикасы аумақтарының сумен қамтамасыз етілуі

(қағаз мәтіннен қараңыз)

6-қосымша: Қазақстан Республикасы экологиялық ахуал

(қағаз мәтіннен қараңыз)

7-қосымша: Қазақстан қалаларының әуе бассейнінің 2002 жыл ішіндегі ластану деңгейі (АЛИ₅ факт/ АЛИ₅ нормасы бойынша)

(қағаз мәтіннен қараңыз)

8-қосымша: Халқының саны бойынша өз мәртебесіне сәйкес келмейтін қалалар

Облыстардың атауы	Аудандық маңызы бар қалалар		Облыстық маңызы бар қалалар	
	қалалардың атауы	халық саны	қалалардың атауы	халық саны
Ақмола	Державин Степняк	7 , 4 4,7		
Ақтөбе	Ж е м Темір	2 , 9 2,2		
Алматы			Қапшағай Текелі	46 , 2 24,9
Шығыс Қазақстан	Шар	8,6	Аягөз Зырянов Курчатов	38 , 2 41 , 6 9,5
Қарағанды	Қарқаралы	9,5	Қаражал Приозерск Саран	11 , 2 18 , 2 49
Қызылорда	Қазалы	5,9		
Қостанай			Арқалық Лисаков	3 0 37,9

Солтүстік Қазақстан	Булаево Сергеев	Мамлют	9 , 4 8 , 8 8,4		
Оңтүстік Қазақстан				Арыс	35,7

Көзі: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі
жағдай бойынша

9-қосымша: Қазақстан Республикасының стратегиялық осі

(қағаз мәтіннен қараңыз)

10-қосымша: Экономикалық макроөңірлер, жетекші қалалар және ұлттық деңгейдегі тірек қалалар

(қағаз мәтіннен қараңыз)

11-қосымша: Өмір сүруге қолайлы жағдайы бар аумақтар

(қағаз мәтіннен қараңыз)

12-қосымша: Рекреациялық мамандануы жағынан перспективалы аймақтар

(қағаз мәтіннен қараңыз)

13-қосымша: Қазақстан Республикасы өңірлерінің қалыптасқан мамандануы

Облыстардың атауы	Қазіргі мамандануы
Ақмола	Көмір өнеркәсібі, құрамында алтыны бар кендерді өндіру, машина жасау, ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, химия және фармацевтика өнеркәсібі, құрылыс материалдарын өндіру, туризм
Ақтөбе	Мұнай және газ өндіру, қара және түсті металлургия, химия өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, құрылыс материалдарын өндіру, машина жасау, электр энергетикасы
Алматы	Ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және қайта өңдеу, тамақ, жеңіл, құрылыс материалдарын өндіру, ағаштан жасалған бұйымдар өндіру, машина жасау, электр энергетикасы
Атырау	Мұнай және газ өндіру, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, құрылыс материалдарын өндіру, электр энергетикасы
Шығыс Қазақстан	Көмір өнеркәсібі, түсті металл кендерін өндіру және қайта өңдеу, машина жасау, химия өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және қайта өңдеу, орман және ағаш өңдеу өнеркәсібі, құрылыс материалдарын өндіру, электр энергетикасы, туризм
Жамбыл	Құрамында алтыны бар кендерді өндіру, химия өнеркәсібі, газ өндіру өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және қайта өңдеу, құрылыс материалдарын өндіру

Батыс Қазақстан	Мұнай-газ өндіру және газ өңдеу өнеркәсібі, машина жасау, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы өндірісі, ағаш өңдеу өнеркәсібі, құрылыс материалдарын өндіру
Қарағанды	Түсті және қара металлургия, көмір өнеркәсібі, машина жасау, электр энергетикасы, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, құрылыс материалдарын өндіру, туризм
Қостанай	Металл кендерін және асбест өндіру, ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, машина жасау, электр энергетикасы
Қызылорда	Мұнай және газ өндіру, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, құрылыс материалдарын өндіру
Маңғыстау	Мұнай мен газ өндіру және қайта өңдеу, электр энергетикасы, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, құрылыс материалдары өнеркәсібі
Павлодар	Мұнай өңдеу өнеркәсібі, көмір, қара және түсті металлургия, машина жасау, электр энергетикасы, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, құрылыс материалдарын өндіру, туризм
Солтүстік Қазақстан	Машина жасау, ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, ағаш өңдеу өнеркәсібі, құрылыс материалдарын өндіру
Оңтүстік Қазақстан	Түсті металлургия, машина жасау, химия өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы өнеркәсібі, электр энергетикасы, құрылыс материалдарын өндіру, туризм
Астана қаласы	Әкімшілік орталық, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, жеңіл өнеркәсіп, машина жасау, электр энергетикасы

14-қосымша: Басым кластерлер

(қағаз мәтіннен қараңыз)

15-қосымша: Перспективалы халықаралық транзиттік дәліздер

(қағаз мәтіннен қараңыз)

16-қосымша: Қазақстан Республикасының темір жолдары желісін дамыту перспективалары

(қағаз мәтіннен қараңыз)

17-қосымша: Қазақстан Республикасының автомобиль жолдары желісін дамыту перспективалары

(қағаз мәтіннен қараңыз)

18-қосымша: Қазақстан Республикасының құбыржолы көлігін дамыту перспективалары

(қағаз мәтіннен қараңыз)

19-қосымша: Электр энергиясын ток ағындарының негізгі бағыттары және олардың көздерін орналастыру

(қағаз мәтіннен қараңыз)

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК